

TEORII SI CURENTE DOCTRINARE DIN ROMANIA IN PERIOADA INTERBELICA

Livia Dandara

Dicționarele explică într-o formulă lapidară doctrina ca fiind un sistem încheiat de concepții și principii prin care se exprimă o anumită orientare, un curent de gândire filozofică, politică, economică, juridică, sociologică, științifică, religioasă, militară, etică, estetică ș.a.m.d.

Restrângând aria de investigație la acele doctrine care sînt implicate plener în cunoașterea vieții economice, sociale și politice a societății într-o anumită perioadă, am operat o primă clasificare și detașare a lor din sistemul general: doctrinele economice, sociale și politice. Doctrinele economice-sociale-politice au caracter istoric și de clasă, exprimînd și promovînd interesele anumitor grupuri sau clase sociale. În raport cu necesitățile obiective ale progresului social, ele pot avea un caracter progresist sau reacționar, fiind purtătoare ale ideologiei clasei sociale pe care o slujesc. Această dimensiune poate genera o altă clasificare: doctrină progresistă sau doctrină reacționară. După agentul de elaborare, transmitere și propagare a concepțiilor spre opinia publică, ele mai pot fi clasificate în: doctrină de partid și doctrină de autor.

Am putea continua încercările de clasificare a doctrine lor din diverse alte puncte de vedere - al filozofiei lor generale: materialistă sau idealistă; al clasei pe care o reprezintă: burgheză, țărănească, muncitorească etc.; al scopului și finalității lor: constructivă sau demagogică; ș.a.m.d. - dar nu intenționăm elaborarea unui tablou teoretic și schematic. Ar fi de altfel foarte complicată și plină de riscul erorii o schematizare de genul: doctrină politică, materialistă, antimarxistă, progresistă, burgheză, constructivă. Sau: doctrină politică burghezo-democratică, materialistă, reacționară, demagogică. Aceste aparente paradoxuri pot fi lesne interpretate eronat și pot determina etichetări nerealiste la adresa unor concepții și acțiuni emenate fie de un partid fie de o personalitate politică.

Aceasta cu atât mai mult cu cât, pe parcursul unei perioade de timp, doctrina însăși (de partid sau de autor) suferă o serie de transformări care, uneori, îi pot schimba locul într-o clasificare dată : din progresistă să devină reacționară; din constructivă, demagogică; din țărănistă, burgheză ș.a.m.d. Mai există un motiv care ne determină să urmăm calea unor analize concrete care să impună doar în final o clasificare (inclusiv "etichetare") a doctrinelor românești din perioada interbelică: abordarea rarisimă, lacunară și deseori deformată a problemicii din acest domeniu, de către istoriografia noastră^x, care ne-a lipsit de posibilitatea unui "teren cîștigat" de la care să pornim spre noi "descoperiri". Tot o consecință a acestei penurii istoriografice este și faptul că, în prezentul referat, nu am simțit justificată o trecere în revistă a cuceririlor științifice privind studiul sistemului doctrinelor din România interbelică^{xx}. Dacă, din acest punct de vedere, istoriografia românească de după 23 august '44 nu oferă un vast material de dezbateri, nu același lucru îl putem spune despre cea care a apărut chiar în perioada care face obiectul analizei noastre.

O preocupare pentru problemele doctrinare care, uneori, merge pînă la a determina o "modă" a inteligenței românești care - în presă, în dezbaterile Parlamentului, în cuvîntări ocazionale sau festive, în discursuri electorale, la catedra universitară, în cercurile de studii ale unor institute, în broșuri și

x Intr-un alt referat, și, în final, în teza de doctorat, ne vom preocupa pe larg de această deficiență a cercetării istorice.

xx Menționăm totuși că în diverse lucrări, monografii, studii și articole au fost abordate unele aspecte ale problemei, dar în contextul general al prezentării vieții economice social-politice românești dintr-o anumită perioadă (de cele mai multe ori fiind vorba de o etapă relativ restrînsă -1921-1924; 1929-33; 1934-37; 1938-40 -, de prezentarea unor guvernări sau a unor momente marcante din istoria țării), accentul nefiind pus pe analiza evoluției ~~gîndirii~~ doctrinare ci pe acțiunea practică a organismelor politice existente.

xxx Foarte interesante, din acest punct de vedere, discursurile rostite cu ocazia dezbaterilor la Răspunsul la Mesajul regelui cu care debutau sesiunile parlamentare ordinare și extraordinare și cele prilejuite de discuțiile declanșate pe marginea adoptării legislației. În aceste circumstanțe, susținerile teoretice obișnuite făceau subiectul unor polemici înversurate, dezvăluind contradicțiile, inconsecvențele și discordanța dintre vorbă și faptă, dintre manifestarea în opoziție și în guvernare. Deocamdată, noi am cercetat aceste aspecte numai pentru perioada 1929-1935, investigația fiind în curs de finalizare pentru perioada următoare, pînă în 1940.

temuri - simțea nevoia unor clarificări, pe multiple planuri, a drumului pe care mergea, sau trebuia să meargă, societatea românească. Că nu toate aceste lucruri de poziție pot fi incluse în ceea ce numim "doctrină economică, socială, politică" este de la sine înțeles. Că foarte multe dintre ^{ele} purtau pecetea sfemurului politic de conjunctură - este adevărat. Că unele denotau o cunoaștere și o gândire originală, temeinică iar altele erau simple sau grosolane plagieri din doctrinari străini sau români - s-ar putea constata la o analiză mai amănunțită. O judecată generalizatoare ne îngăduim însă să facem: toate aveau în vedere, implicit sau explicit, fie să justifice și să argumenteze temeinicia doctrinei marxiste - în cazul purtătorilor acestei ideologii, fie s-o combată - în cazul exponenților ideologiei burgheze.

Firul roșu al polemicilor doctrinare din perioada interbelică îl constituie această dispută dintre marxism și inamicii săi.

O dispută deseori nelocală, din partea doctrinarilor burghezi, pentru că o polemică științifică presupune un dialog în care fiecare partener are posibilitatea să-și susțină punctul de vedere. Ori, din motive de ordin politic pe care le cunoaștem, autenticii exponenți ai doctrinei marxiste din țara noastră nu-și puteau propaga liber convingerile, iar adversarii lor se erijau în cunoscători și judecători ai marxismului, răstălmăcind sau condamnând principiile sale revoluționare^x.

Nu trebuie de ignorat nici faptul că, pe acest teren puteau fi (și au fost!) speculate o serie de contradicții și interpretări eronate ale învățăturii marxiste chiar de către susținătorii ei (străini sau români), fenomen care și-a avut originea în chiar procesul de elaborare a doctrinelor partidelor comuniste care s-au format după primul război mondial, pe de o parte, și în modul de aplicare a ei în primul stat rezultat din revoluția proletară socialistă - Rusia sovietică -, pe de altă parte. Adăugându-se sciziunea mișcării muncitorești internaționale și naționale care a avut, printre alte consecințe, și aceea a polemicilor duse în numele "adevăratului" marxism, de către

x Vom reveni în cuprinsul referatului cu exemple concludente care să demonstreze această constatare.

fiecare în parte, s-au oferit numeroase prilejuri de speculare a inadvertențelor și, mai ales, a ^{unor greșeli în} conduită și acțiunile concrete ale P.C.R., inspirate de forurile Kominternului .

În afară de această fundamentală opoziție doctrinară (marxism-antimarxism), desigur că în peisajul politic românesc s-au manifestat și alte tendințe opuse, care au îmbrăcat fie forma polemicii dintre partidele politice burgheze în lupta lor pentru guvernare, fie a prezentării unei doctrine personale (spunem noi de "autor") care viza o devenire (prezentată ca ideală) a societății românești dar care, de cele mai multe ori, eșua în apologia unui anumit tip de dezvoltare social-economică și politică convenabilă clasei sociale menite a înfrăptui respectiva doctrină² cazul lui St. Zeletin, al lui Virgil Madgearu ș.a.m.d. Se știe că după terminarea primului război mondial, pentru țara noastră, trei au fost marile evenimente care au jalonat perioada: desăvârșirea unității de stat, reforma agrară și votul universal. Nu intenționăm să procedăm la analiza detaliată a consecințelor economice, sociale și politice impulsionate de aceste mari împliniri ale năzuințelor poporului român. Menționăm doar că, din punctul de vedere al evoluției doctrinelor, ele au determinat punctul de plecare, conținutul și tendințele ce se vor manifesta pe toată perioada interbelică.

X

X X

Ar fi totuși o greșală dacă am considera anii războiului ca o barieră care a separat total trecutul de prezentul României. Exista deja o tradiție a disputei doctrinare din perioada anterioară războiului, orientată în formă și conținut, spre rezolvarea ^{din} problemele majore ale evoluției societății românești: calea pe care trebuia s-o urmeze pentru a-și asigura în context european și universal locul cel mai corespunzător intereselor sale, loc care urma să-i asigure prosperitatea, independența și suveranitatea de stat. Se știe că soluțiile s-au cristalizat în două mari curente doctrinare (fiecare din ele avînd ramificații de nuanță și grad). Unul din curente era adeptul teoriei "România țară eminentă agricolă", celălalt, al posibilității și necesității industrializării. De pe pozițiile pe care le-au apărut ele s-au străduit să răspundă la cîteva întrebări fundamentale:

era de dorit ca România să rămână o țară consacrată exclusiv, sau cu precădere, agriculturii? menirea ei trebuia să fie păstrarea unei stări esențialmente sau emnamente agricolă, renunțând la dezvoltarea totală sau parțială a industriei? Sau: este necesar și posibil ca România să devină o țară industrială? poate și trebuie să se dezvolte industria în țara noastră?

Aceste întrebări au declanșat, pe parcursul unei lungi perioade (care a acoperit, în timp, trecerea țării noastre de la feudalism la capitalism și apoi, de la capitalism la socialism), răspunsuri teoretice și practice din partea fiecărei clase sau grup social potrivit intereselor lor, constituind subiectul unei lupte înverșunate atât pe plan ideologic cât și pe planul politicii economice. Curentul "eminanței" agricole a României a avut din totdeauna un caracter reacționar, opunându-se progresului economic și social obiectiv al poporului nostru, generând teorii neștiințifice, îmbrăcând numeroase forme, modelându-se și completându-se cu noi "argumente" pe măsura evoluției societății românești.

În același timp, pe parcursul epocii moderne, forțele progresiste au avut grade diferite de maturitate economică, socială și politică, generând o mare varietate de poziții, adesea contradictorii, în problema dezvoltării industrialiste.

Subordonate celor două puncte de vedere, evoluând în paralel și în concordanță cu poziția esențială, pe planul relațiilor cu celelalte țări, respectivele doctrine au făcut uz fie de teoria liberalismului economic - "liberschimbismul" - (concepție fundamentată teoretic, succesiv, de Adam Smith, David Ricardo, Fr. Bastiat ș.a. și devenită politică oficială, principiu fundamental al științei economice burgheze în Anglia, apoi în Franța în momentul când aceste țări au atins un înalt grad de dezvoltare industrială), teorie care împingea la crearea unei diviziuni internaționale capitaliste a muncii menită să rezerve cîtorva țări rolul de mari puteri industriale, iar majorității lor rolul de anexe agrare furnizoare de materii prime; fie de principiul protejării dezvoltării industriei naționale în fața concurenței străine (concepție elaborată, pentru prima oară, de Friedrich List ^{corespunzînd unei} Germanii interesată să treacă la o dezvoltare accentuată a industriei), preconizînd o politică protecționistă. Putem afirma că pe tot parcursul secolului XIX,

problemele realizării unirii, ale formării statului național modern, ale obținerii independenței, ale abolirii iobăgiei, ș.a.m.d. au fost organic împletite cu problema perspectivelor economiei românești, a orientării ei, declanșând o luptă permanentă între curente favorabile industrializării și cele îmbrăcînd concepția României agricole^x. Din multe pagini scrise de precursorii în acest domeniu, am ales un citat deosebit de sugestiv și cu încă o mare putere de actualitate. Spunea B.P. Hașdeu: "%.../o țară curat plugară este fatalmente expusă unui sigur bici de pieire, împletit din trei calamități solidare: 1) mizerie agricolă, 2) servitute internă, 3) robie externă"¹.

În primele două decenii ale secolului XX, cele două curente doctrinare și-au găsit exprimarea fie în programele și acțiunea principalelor partide de guvernămînt (P.Conservator, respectiv cel Liberal) și a doctrinarilor lor (N.Filipescu, Take Ionescu, I.C.Brătianu, Vintilă Brătianu) fie în curentul poporanist (exponentul cel mai de seamă fiind C.Stere) sau cel socialist (C.Dobrogeanu-Gherea, C.Racovski etc.).

Am ținut să facem această întoarcere în timp în istoria doctrinelor românești pentru a sublinia, după cum am mai spus, existența unei tradiții în gîndirea economică, socială și politică a poporului nostru, a unei continuități pe planuri superioare, în concordanță cu însăși evoluția societății noastre în perioada

x Limitarea cronologică a temei ne obligă să nu analizăm conținutul și ^{contribuția} autorii acestor doctrine. Deoarece însă numele lor vor fi invocate adesea de doctrinariii din perioada interbelică, ținem să enumerăm pe cîțiva din cei mai reprezentativi. Pentru sprijinirea teoriei "România - țară eminentemente agricolă" s-au pronunțat, elaborînd lucrări de doctrină, Nicolae Suțu, principele Alexandru D.Moruzzi, Ion Ghica, Ion Ionescu de la Brad (reventat de țărăniști ca un promotor) junimistul Ion Strat, junimistul și conservatorul P.P.Carp.

Pleiada curentului industrialist numără printre principalii săi susținători pe Dionisie Pop Marțian, Mihail Kogălniceanu, George Bariț, Bogdan Petriceicu Hașdeu, P.S.Aurelian, Al.D. Xenopol, Visarion Roman, Partenie Cosma ș.a. De asemeni ținem să remarcăm că mișcarea muncitorească și socialistă de la noi a fost de la începuturile ei susținătoare consecventă a teoriei industrializării, privită într-o perspectivă istorică în opoziție cu optica economiștilor burghezi. Vezi St.Stîncă, Panait Mușoiu, Al.Dobrogeanu-Gherea, Programul P.S.D.M.R. din 1893.
1 "Traian", an II, nr.94, 18 decembrie 1869, p.380.

dintre cele două războaie mondiale.

Pentru că, în principal, nu vom regăsi în acest interval, în alte variante, aceleași preocupări fundamentale privind calea și modalitățile prin care România trebuia să-și făurească destinul istoric? Si, mergînd mai departe, din această dispută nu va ieși învingătoare, după cel de al doilea război mondial, concepția cea mai revoluționară, progresistă, privind locul și rolul pe care poporul român trebuia să-l aibă în contextul european și universal?

Analizînd doctrinele politice din România interbelică, afară de componenta pe care deja am ~~analizat-o~~^{re-vot-o} ca alcătuind fondul tradiției și continuității, mai sînt de reținut două trăsături: imitația și originalitatea.

Facem această remarcă deoarece conținutul sistemului de doctrină românească nu putea să se sustragă (pînă la un punct) total influenței gîndirii economice, sociale și politice ale timpului, apelînd deseori la ~~gîndirea~~ unor teoreticieni străini, în măsura în care aceștia le puteau furniza argumente de susținere a propriilor concepții, sau de combatere a celor cu care erau în polemică. Deosebirea dintre doctrinari, din acest punct de vedere, este o deosebire de probitate și ținută științifică. Depinde cînd, cum și cît din opera lor reprezintă "împrumut" și cît poate fi considerat gîndire creatoare.

Nu putem avea posibilitatea și nici pretenția de a fi reușit, prin cercetarea efectuată, să măsurăm sub acest raport contribuția diverselor curențe doctrinare românești. Este un deziderat care ar trebui realizat prin eforturile conjugate ale unor specialiști din diversele științe sociale complementare.

Noi ne vom limita, atunci cînd vom trece la analiza particulară a doctrinelor, la sesizarea unor mai evidente exemple de imitație și a unor remarcabile exemple de originalitate.

Înainte de a trece la prezentarea principalelor curențe și tendințe manifestate în doctrinele românești, ținem să mai facem cîteva precizări de ordin metodologic.

În selectarea materialului de informație, am stat deseori la cumpănă asupra caracterului de categorie documentară în

care pot fi încadrate. Programele partidelor politice le-am considerat ca alcătuind ceea ce numim doctrină politică de guvernare¹; lucrările unor lideri ai partidelor le-am considerat ca intenție de argumentare partizană a doctrinei propriului partid;² lucrările unor doctrinari care, fie că nu erau înregimentați într-un partid politic, fie că aderența lor la un anumit partid nu a împietat direct principiile lor, le-am numit, convențional, doctrină de curent, nu de partid;³ lucrările de sinteză care au prezentat diverse doctrine le-am inclus în ceea ce numim dezbateri istoriografică⁴. Nu vor fi supuse discuției, în referatul de față diverse articole din presa timpului, luările de cuvânt în dezbaterile parlamentare sau cu alte ocazii, decât în măsura în care ele constituie unice surse de informație pentru afirmarea concepțiilor doctrinare⁵.

Desigur că această compartimentare nu are granițe rigide, uneori, de exemplu, aceeași persoană putând apărea fie în ipostază de doctrinar al propriului partid, fie în aceea de doctrinar al unui curent⁶.

Am făcut totuși aceste precizări din dorința de a evita, pe cât posibil, etichetarea eronată la adresa unui partid pornind de la convingerile unuia din membrii săi, sau, invers, la caracterizarea unei personalități, prin prisma partidului în care era înregimentat. Acest criteriu este cu atât mai necesar atunci când se analizează doctrina unui partid sau a unei personalități, raportată la acțiunea practică de guvernare. Pentru că nu tot

1 Avem în vedere diversele programe ale P.N.L. (cu cele trei prezidențe) P.T., P.N.T., P.Poporului, P.N.D.; P.N.C., P.S.D., P.C.S.U. P.C.R. și diverse alte grupuri politice constituite.

2 N.Iorga, Al.Marghiloman, Virgil Madgearu, I.Mihalache, Vintilă Brătianu, I.Gh.Duca, A.C.Cuza, Serban Voinea, Ilie Moscovici, N.Lupu, Gr.Iunian, Geza Kiss, Hans Otto Roth, C.Z. Codreanu și alții.

3 St.Zeletin, M.Manoilescu, C.Rădulescu-Motru, Nae Ionescu, I.N. Negulescu, Mihai Popovici.

4 P.P.Negulescu, D.Gusti, Pamfil Seicaru, D.Drăghicescu, Gh.Tașcă, G.Zotta, ș.a.m.d.

5 În această categorie sînt cele emenate de la reprezentanți ai P.C.R., în epocă, fiind știut că posibilitățile legale de afirmare erau limitate sau chiar interzise.

6 Este cazul lui M.Manoilescu, în oarecare măsură, al lui Virgil Madgearu, P.P.Negulescu și alții.

ce nu se realizează în guvernare decât măsura "demagogiei" programului partidului respectiv, și nu tot ce se realizează reprezintă aplicarea în practică a doctrinei partidului ajuns la putere. Mai mult, așa după cum în acțiunea complexă politică, partidele se situează în ceea ce, de obicei, se numește "la dreapta", "la stînga" sau "la centru", această poziție fiind relativă și schimbătoare în raport cu problemele cu care sînt confruntate^x, în chiar același grup politic se conturează "aripi" de stînga, centru și dreapta avînd fiecare purtătorul ei de idei și de acțiune politică^{xx}.

La aceste realități obiective se mai adaugă și existența în viața politică, a unor fenomene de peregrinări politice cu sau fără substrat doctrinar, sau denotînd o crasă inconsecvență politică care denaturează uneori în fripturism, oportunism sau renegare^{xxx}.

x

x x

Din considerente care țin de necesitatea sistematizării unui vast material de informație, ne propunem, în cele ce urmează, să prezentăm principalele coordonate care pot reconstitui tabloul general al domeniului de manifestare doctrinară din România interbelică:

a) Raportul și condiționarea istorică dintre clasele sociale și doctrinele care au exprimat interesele lor.

b) Evoluția doctrinelor de partid exprimată în documente programatice și în lucrări teoretice.

c) Doctrina de autor, deziderat sau reflectare a unor realități și tendințe caracteristice unui partid?

x De exemplu, dacă P.N.T. se situa "la dreapta" în ceea ce privește căile preconizate în evoluția economică a țării, el se situa "la centru" din punctul de vedere al apărării vieții democratice, trecînd într-o perioadă "la stînga" în lupta împotriva pericolelor generate de fascismul intern și extern.
xx Așa se explică, de altfel, bicefalia (I. Maniu-I. Mihalache) și apoi chiar tricefalia (I. Maniu, Al. Vaida-Voevod, I. Mihalache) conducerii P.N.T. De asemenea, existența unor disensiuni care au mers pînă la dizidențe în sînul multor partide din perioadă.
xxx Cazul unor personalități ca dr. Lupu, Oct. Goga, M. Manoilescu și, chintesență a fenomenului, C. Argetoianu.

a) Raportul și condiționarea istorică dintre clasele sociale și doctrinele care au exprimat interesele lor

Este deosebit de interesant faptul că, în întreaga perioadă de care ne ocupăm, această problemă a suscitat cele mai aprige dezbateri, că în jurul ei, și pentru ea, s-au încrucișat spade teoretice redutabile. Pornind de la teorii care negau total existența unei atari realități socio-istorice; trecînd la cele care o recunoșteau ca reală, atribuind unei anumite clase - respectiv a celei ale căror interese o reprezentau - rolul de promotor al progresului societății; ajungînd pînă la recunoașterea luptei de clasă ca motor al devenirii istorice - aceste controverse purtau în intimitatea lor dorința de a legitima, de a minimaliza sau de a infirma acest fundamental principiu marxist.

Nimic din arsenalul teoretic cunoscut nu a fost neglijat pentru a demonstra viabilitatea sau "artificialitatea" acestei realități. Anticipînd și prefigurînd parcă lupta ce urma să se dea pe acest teren, o apariție editorială în anul 1922 purta titlul "Partidele politice și clasele sociale", autorul ei fiind D. Drăghicescu^x.

Este una din puținele lucrări burgheze care abordează într-o sinteză această problematică, încearcă și reușește în bună parte să prezinte obiectiv poziția diverselor forțe politice în perioada ^{de intensă efervescență politică} declanșată imediat după război de cele trei mari înfrățiri românești - desăvîrșirea unității, reforma agrară și votul universal; reprezintă un punct de plecare, deocamdată nealterat de politicianism, al unor posibile căi pe care ar fi urmat să evolueze doctrinele de partid. Faptul că mai tîrziu, autorul va fi rareori citat de doctrinariii epocii, ignorat de cei reprezentînd P.N.L., demonstrează deja o atitudine deliberată față de o problemă atît de spinoasă.

^x Dimitrie Drăghicescu, profesor universitar, filozof, sociolog și diplomat. Autorul unor lucrări de sociologie, psihologie socială și istorie. În studenție a simpatizat și activat în cadrul grupului țărănist animat de învățătorul Dobrescu-Argeș. După război, membru al P.N.L. și senator (în 1925).

D. Drăghicescu apreciind că elaborarea unei conduite politice trebuie să aibă ca esență "arta de a adapta structura societății, în toate ramurile ei de activitate, la idealul de dreptate, de moralitate și de progres /.../ în care se oglindesc aspirațiile mulțimii ca și meditațiile cugetătorilor", propunea atenției doctrinarilor câteva din prioritățile de studiere în ordinea exactă a importanței lor. Printre acestea el fixa "lupta economică între clase în sânul aceluiași popor și între popoare", "raporturile dintre diferitele partide politice existente și clasele sociale care formează structura societății", "partidele politice, în ele însele/.../Programele ce determină activitatea lor și doctrinele în care ele își fixează atitudinea față de problemele mari ale vremii/.../ chipul cum răspund la aspirațiile mulțimii și cum satisfac interesele mari ale Statului"¹. Sub semnul acestor priorități de analiză, autorul a împărțit și caracterizat clasele sociale din România în: mari proprietari funciari, clasa burgheziei, clasa țărănească și proletariatul industrial. Recunoscând că "inovația partidelor și politiciii de clasă au adus-o socialiștii", că înainte de apariția mișcării și doctrinei socialiste noțiunea claselor și a luptei de clasă nu fusese concepută și teoretizată, autorul își exprima neaderența la marxism² a cărui epocă de glorie o considera apusă, ca dovadă fiind invocată o serioasă reacțiune ce "s-a produs și este în curs de a se produce împotriva marxismului" (Exemplele erau furnizate de teoriile neomarxiste ale lui Bernstein în Germania; ale lui Jaurès în Franța; ale lui Georges Sorel, Charles Adler și Laskine - care ar fi pus într-o "lumină foarte vie și limpede contradicțiile și descompunerea sistemului marxist"). Este totuși grăitor faptul că efortul său doctrinar se îndreaptă spre găsirea unor căi (evident, nemarxiste!) prin care chestiunea claselor și a luptei de clasă să nu fie ignorată, existînd altfel pericolul (și în această direcție, previziunea lui este demnă de remarcat) ca într-un viitor apropiat "primul rol de progres și de guvernare îl va fi cîștigat clasa muncitoare, care va fi depășit faza sovietului și

¹Op.cit. p.117.

² Vezi "Anexa" din op.cit., pp.118-122.

va fi început era cooperației și a sindicatelor"¹.

Iată acum, în concepția lui D.Drăghicescu, compoziția claselor sociale și a partidelor care erau menite să le reprezinte. Despre marii proprietari funciari rurali și urbani are puține lucruri de spus, considerînd că exproprierea celor 2¹/₂ milioane hectare și acordarea votului universal "a curmat firul vieții acestei clase sociale". Despre partidele lor - respectiv Partidul Conservator Progresist - Marghiloman, Conservator Democrat - Take Ionescu și Partidul Poporului - Al. Averescu - despre doctrina lor, le prevede aceeași soartă ca și a clasei pe care o reprezintă, nici unul din ele nefiind viabil, continuînd să trăiască doar "prin și din cauza șefilor lor". Intr-un cuvînt o clasă care dispare de pe scena vieții politice².

Clasei burgheze, considerată o clasă de bază căreia i se datorește tot progresul și prosperitatea României moderne, autorul îi conferă dreptul și datoria de a păstra și pe viitor această superioritate (întrebîndu-se, totuși, "cît timp?") dacă va reuși să-și formeze o conștiință solidară de sine, dacă va putea evita sciziunile, luptele intestinale și rivalitățile de tot felul care o macină, fiind încă o clasă foarte eterogenă. Clasa, după părerea lui, își are reprezentate interesele în cîteva partide - P.Naționalist Democrat - N.Iorga, P.Național - din Transilvania și P.Național Liberal - dintre care, ultimul cu cele mai multe posibilități de consolidare și cristalizare doctrinară. El consideră că P.N.L. nu este și nu poate fi partid "de clasă", adică numai al burgheziei. Cu toate acestea, după război, atît în programul său cît și în compoziția socială a conducerii "pe aceste vremuri de bolșevism" (sic!), ține parcă să arate că este mai puțin democratic, și din partid de avangardă cum fusese înainte, dă semne de situare în ariergardă, fiind în primejdie să ajungă un partid de clasă - al marelui burghezii - sacrificînd celelalte interese.

¹ Op.cit., p.117.

² Op.cit., pp.31-33; 59-65.

În consecință, autorul conchide că partidul liberal nu mai poate rămâne pur și simplu liberal, că linia evoluției viitoare va fi aceea a unui liberalism social, în care "burghezia își va asocia, la puterea politică și la conducerea economică a Statului, proletariatul industrial organizat", deoarece "Viitorul politic este al unui partid liberal socialist și al unei doctrine cunoscute sub numele de socialism liberal" (Autorul explică mai departe că ar fi vorba de un partid echivalent cu partidele radicale sau radical-socialiste din Occident)¹. Se vede clar efortul autorului, despre care am mai pomenit, de a contracara principiile marxiste ale antagonismului ireductibil dintre burghezie și proletariat.

Clasei țărănești autorul îi dedică câteva pagini de profundă înțelegere psihico-sociologică considerând că dacă "pământul obținut prin reformă a scăpat-o de exploatarea proprietarilor latifundiari, votul universal o dispune a fi prada exploatării politice a țărăniștilor de meserie" (și a altora, adăugăm noi) deoarece este o clasă lipsită încă de conștiință politică, putând fi doar un admirabil teren de acțiune politică în mâinile altor clase și la remorca lor.

Cum autorul scoate din această competiție (de câștigare a țărănimii) proletariatul, prevăzând chiar un iminent conflict între aceste două clase producătoare, țăranii "inșpirați forțamente" de spiritul agrarian, vor fi moștenitorii politicii agrariene conservatoare, după părerea sa.

De pe o asemenea poziție autorul demonstrează că Partidul Țărănist, departe de a reprezenta clasa țărănească, este de fapt o "dublură a partidului liberal", compus din mica burghezie de la orașe și sate, cu o titulatură necorespunzătoare, fiindu-i mai potrivită cea de "partid socialist agrarian" sau de "radical-socialist" (ca în Franța).

Zelul țărănist-marxist al partidului, așa cum a apărut în primul său program, autorul îl consideră confuz și neștiințific, o dovadă a lipsei de tact - deci o mare greșală -

¹ Op.cit., pp.33-36; 65-70.

deoarece "culoarea bolșevică" nu-i poate ascunde fondul programului, care nu se deosebește prea mult de cel al liberalilor, fiind foarte aproape chiar de cel conservator. De altfel autorul conchide că dacă țărăniștii "se prezintă ca un partid burghezotărănist, ceea ce este de fapt, adică dacă părăsesc ideea bolșevică a luptei de clasă și devin un partid național, adică al tuturor claselor, atunci țărănismul devine o simplă dublură a partidului liberal". Intre aceste două partide se va da o luptă acerbă din care va învinge acel partid care va adopta programul cel mai înaintat, în înțelesul "socialismului liberal".

Este de înțeles dificultatea ideologică în care s-a găsit autorul când a ajuns să analizeze clasa proletariatului industrial. Spun "dificultate" deoarece: deși recunoaște că în viața social-economică și politică ea este în conflict direct cu burghezia; că importanța ei numerică va crește covârșitor - el aproximează la cel puțin 50% din populație - în perspectiva industrializării; că este clasa cea mai conștientă de sine; cea mai solidară, cu o coeziune evidentă; că în lupta ei "cîștigă o putere de inițiativă excepțională și o promptitudine napoleonică și ~~și~~ acțiune și reacțiune, care fac din ea un admirabil instrument de evoluție progresivă"; că "valoarea politică a proletariatului este considerabilă" și că devine "în perspectiva viitorului, cu adevărat covârșitoare" - nu trage nici o concluzie asupra rolului istoric pe care proletariatul trebuia să-l îndeplinească². Aceeași atitudine o va avea^{si} în manieră prezentării partidului clasei proletare - Partidul Socialist^x - căruia îi face o prezentare relativ obiectivă.

Ca și în cazul prezentării clasei, deși: recunoaște acestui partid sinceritatea convingerilor și onestitatea acțiunilor; că a progresat lent, temeinic și fără întrerupere;^{xx}

1 Op.cit., pp.36-42; 87-106.

2 Idem, pp.42-45.

x Deși lucrarea a apărut în 1922, autorul ignoră total existența P.C.R.

xx Amintește faptul că conducătorii lui au putut să dezerteze - socialiștii trecuți la liberali, "acum în urmă Racowsky" - dar mișcarea și-a urmat drumul căci realitatea "nu încetează de a crește și de a cîștiga importanță"(p.107).

că aderenții lui sînt numeroși fiind în majoritate lucrători; că disciplina lor nu lasă nimic de dorit; că spiritul lor este trezit spre "problemele sociale largi și de viitor" care fac din clasa proletariatului "cel mai bun instrument de evoluție socială și de progres moral în societățile moderne"; că această clasă este "din punct de vedere moral și politic, superioară chiar burgheziei" ș.a.m.d. - pentru momentul istoric dat, rezervă P.socialist rolul de a intra pe calea colaborării cu partidele burgheze, încetînd de a fi "în înțelesul strict, adică bolșevic, partid de clasă, rămînînd mai mult partid de idei" pentru ca într-un viitor - pe care autorul îl aproximează la cca. 50 de ani - "cu calitățile morale și politice pe care i le găsim azi, ea /clasa proletariatului -n.n./ va fi luat de mult, în viața politică a țării, rolul deținut de burghezie; iar partidul socialist, dacă nu va fi absorbit partidul liberal de azi, îl va înlocui la cîrma statului, făcînd din aceasta un element de rezistență și de conservare socială și națională"¹.

Am stăruit asupra acestei lucrări, pentru că la nici un alt doctrinar burghez nu vom găsi abordată în această manieră problema claselor sociale și a expresiei lor doctrinare, manifestată în substratul partidelor.

Intr-adevăr, dacă studiem programele partidelor politice din perioadă, sub acest aspect, ce constatări se pot face? Au existat partide care și-au proclamat, argumentat și apărut deschis poziția clasei pe care o reprezentau, considerînd lupta de clasă ca inevitabilă și necesară. Acestea au fost partidele muncitorești - P.C.R.^x, P.S.D.^{xx}, P.S.I.^{xxx} (apoi P.S.U.) -

¹ Op.cit., pp.42-45; 106-112.
^x Proiectul de statut al Partidului Socialist-comunist prevedea la Art.1: "Partidul socialist-comunist din România urmărește organizarea proletariatului pe terenul luptei de clasă și al solidarității internaționale a muncitorilor, pentru cucerirea puterii politice și aplicarea dictaturii proletariatului prin regimul politic al sfaturilor în vederea socializării mijloacelor de producție, adică transformarea societății capitaliste, bazată pe exploatarea muncii, într-o societate socialistă, în care munca este organizată după un plan general cu eforturile tuturor" ("Socialismul" din 9 mai 1921).

^{xx} La Congresul P.S.D. din 1930 (al doilea după unificare) s-a fixat tactica Partidului "prin accentul ce pune pe caracterul distinct de clasă al mișcării socialiste, în urma decepției provocată de activitatea reacționară a guvernului național-țărănesc". (C.Titel Petrescu "Socialismul în România". 1835- 6 septembrie 1940", p.408).

^{xxx} Proiectul de statut al P.S.I. își fixa ca tactică în lupta pentru înlăturarea regimului capitalist, organizarea muncitorilor "pe terenul luptei de clasă intransigente și a internaționalismului proletar". "El luptă pentru cucerirea puterii politice și instaurarea, vremelnică, a dictaturii impersonale a proletariatului (subl.ns.), necesitate inexorabilă pentru..." (urmăre)

bazate pe doctrina marxistă.

Au existat partide care, într-o anumită perioadă, s-au considerat partide de clasă - cazul partidului țărănist - admitând și supralicitețind inițial, apoi, treptat, renunțând la legitimitatea principiului luptei de clasă^x.

Au existat partide care, deși reprezentau evident interesele unei anumite clase, sau ale unui anumit grup social, nu proclamau această realitate în mod deschis, erijându-se în partide ale "națiunii", apărătoare ale tuturor intereselor. În această categorie au fost majoritatea partidelor de la noi: cele de nuanță conservatoare (P.conservator-progresist, P.conservator -democrat) și cele liberale (P.N.L.^{xx} - I.C.Brătianu, P.N.L. - Gh.Brătianu, P.L.D. - Th.Florescu) ; așa numitele partide "naționaliste" (P.N.D. - N.Iorga, P.N.R. - I.Maniu, P.N.C. - Goga - A.C.Cuza), P.N.T. (după fuziunea dintre P.T. și P.N.R.); P.poporului - Al.Averescu și, ca reprezentante ale naționalităților conlocuitoare, partidele german, maghiar și evreesc.

Au existat partide care, reprezentând interesele unui anumit grup, preferau în locul criteriului de categorie socială pe cel de categorie profesională. Liga Agrară (C.Garoflid) se considera o asociație a agricultorilor de toate categoriile; asemănătoare a fost Uniunea agrară (C.Argetoianu); ~~E~~ Național Agrară (Oct.Goga); Liga Național Corporatistă (M.Manolescu) propunea o reformă constituțională, prin care, în locul sistematizării condițiilor economice, sociale, politice și culturale favorabile realizării socialismului ("Proletarul" din 17-30 aprilie 1932).

^x Atît în procesul verbal de constituire (5 dec.1918) cît și în programul P.T.(nov.1921) se definea structura socială a partidului ca fiind țărănească; se preconiza ca statul român să devină un stat țărănesc. Programul avea un paragraf special dedicat "Luptei de clasă" pe care o considera necesară atîta vreme cît vor dăinui "clasele omenești", demascînd ipocrizia partidelor conservator și liberal care au temeiurile lor tot pe lupta de clasă în contra claselor ce muncesc. "Țară Nouă" din 29 iunie 1919; Broșură apărută în editura "Viața Românească", 1921.

^{xx} Primul program al P.N.L. elaborat în perioada interbelică (1 oct.1933) prevedea la punctul 2 "Combaterea fără șovăire a tuturor curenților, răzimate pe lupta de clasă și de rasă și cari lăsate libere și uneori susținute de ajutor străin, ar putea primejdui unitatea statului; pacea socială (subl.hs.) și libertățile publice cheazăuite de așezămîntul constituțional" (Const.Gr.C.Zotta, N.Tulceanu, "Partidele politice din România. Istoricul și programele lor", București, 1934, p.57).

mului parlamentar existent, să se instituie ierarhii corporatiste la toate nivelele^x.

Au existat, în sfârșit, partidele totalitare pentru care existența unor partide de clasă era dovada unui politicianism dăunător care se cerea înlăturat. În această categorie includem ^{LANC-u}Garda de fier, purtătoarea ideologiei fasciste în variantă românească și F.R.N. (apoi P. Națiunii) formațiuni politice care au asigurat exercitarea dictaturii regale carliste^{xx}.

Dacă programele partidelor burgheze, în majoritatea lor, ocoleau evidența existenței unor interese de clasă și, implicit a luptei de clasă, doctrinarii partidelor s-au străduit să teoretizeze (polemizînd de obicei cu marxismul) aceste principii. Spațiul nu ne permite să intrăm în prea multe detalii. Spicuim cîteva din "argumentările" cele mai semnificative din cadrul dezbaterilor organizate de Institutul social român, în anul 1922-1923 cu tema "Doctrinile partidelor politice"¹.

N.Iorga (doctrina naționalistă): "În concepția noastră, toate clasele, toate elementele națiunii noastre le concepem ca un singur corp, avînd o singură viață, din care pornește viața tuturor organelor./.../ Cu doctrina economică a lui Karl Marx, trecută din cercul de atenție al științei serioase, cu o echilibristică de silogisme care dă bietului popor muncitor mai mult cuvinte pe care le interpretează după instincte decît convingeri /.../ adăugînd abstracții vechi pentru a eticheta pasiuni noi, dar mai ales pentru a sfârșina prin ele o solidaritate mai necesară ca oricînd, nu se menține nimeni"².

C.Rădulescu-Motru (concepția conservatoare): "Conservatorii nu se pot împăca cu ideea că suveranitatea unei națiuni se rezolvă în majoritatea voințelor pe care le exprimă, într-un

x La punctul 8 din programul Ligii se argumenta că "împărțirea națiunii după funcțiile și serviciile sociale ale indivizilor nu se confundă cu împărțirile astăzi perimate, (subl.ns.) după clase sociale¹... (C.Gr.C.Zotta, op.cit., p.21).

xx Constituția carlistă (februarie 1938) la articolul 7 prevedea, de altfel, nici mai mult, nici mai puțin, decît interzicerea luptei de clasă.

¹ "Arhiva pentru știință și reformă socială", organ al Institutului social român, București, 1923.

² Op.cit., p.41, 44.

moment dat, cetățenii națiunii: teoria clasică a democrației, izvorită din ipoteza contractului social a lui Jean Jacques Rousseau /.../ Socialiștii, în ori și ce țară se găsește, fie că în acea țară ar exista sau n-ar exista proletariat industrial, țin morțiș la profețiile lui Karl Marx/.../”¹.

Virgil Madgearu (doctrina țărănistă) și-a construit atunci întreaga expunere pornind de la tezele marxiste ale existenței claselor sociale, ale luptei de clasă, adaptându-le însă demonstrării viabilității lor pentru clasa țărănească - căreia se străduia să-i găsească toate posibilitățile, potențele și perspectivele de a deveni forță politică primordială în stat^x. Fără să ne jucăm cu cuvintele, opinăm că Virgil Madgearu profesa un marxism "altoit" pe necesitățile țărănismului, luând din această doctrină "felii", stabilind analogii forțate între clasa proletară și cea țărănească, excluzând concepțiile neconvenabile, răstălmăcind pe cele susceptibile de răstălmăcire. Cu alte cuvinte, face din țărănism, ceea ce va face ^{și} St. Zeletin din liberalism: antimarxism².

I.Gh.Duca (doctrina liberală): ”.../ doctrina liberală crede cu putință realizarea progresului cât de înaintat în cadrul concepției proprietății individuale numai prin ordine, prin democrație prin naționalism, și prin armonie socială (subl.ns.) /.../prin armonia socială progresul e asigurat, prin lupta de clasă el e amenințat/.../deosebirea dintre doctrina liberală și doctrina țărănistă stă în faptul că țărănismul e bazat pe ideea luptei de clasă, pe când liberalismul pe armonia socială/.../ pretutindeni partidele bazate pe concepția luptei de clasă sînt și partide revoluționare, cum sînt partidele socialiste”³ (prin revoluționar I.G.Duca înțelegea opus "evoluției", etichetă neînsemnând un titlu de glorie).

¹ Idem, p.54,55.

^x Peste ani, cînd va fi doctrinarul oficial recunoscut al P.N.T., concepțiile lui vor face din ce în ce mai puțin caz de lupta de clasă, retușind și diluînd caracterul intransigent anticapitalist al țărănismului: "Regimul politic democratic, întemeiat pe votul obștesc, îngăduie o manifestare a tendințelor de clasă, concretizată în formațiunea partidelor țărănești". "Nu există nici o indicație care să îndreptățească așteptarea că evoluția socială, cel puțin în această parte a lumii, va urma liniile teoriei marxiste". (V.Madgearu "Agrarianism, capitalism, Imperialism. Contribuțiuni la studiul evoluției sociale românești," 1929, pp.57-58).

² Vezi op.cit., pp.65-87.

³ Op.cit., p.104, 106.

Al. Marghiloman (doctrina conservatoare): "doctrina conservatoare e socială pentru că este o politică reală ... când s-a convins că nu poate fi fraternitate, când așa de mari sînt deosebiri de clasă; că nu poate fi egalitate reală când nu este egalitate de situațiune, egalitate economică; că nu poate fi libertate reală când omul n-are un minimum de trai asigurat; doctrina conservatoare a devenit socială. Si în toate țările inițiativa de asistență a mulțimii producătoare revine doctrinei conservatoare"¹.

M. Manoilescu^x (neoliberalismul) : "concepțiunea neoliberală nu e atamistă pînă la absurd, ca liberalismul clasic care considera numai individul ca unitate socială; ea recunoaște realitatea claselor sociale și consideră chiar că reprezentarea exactă a claselor sociale în alcătuirea puterii publice este necesară pentru a se ajunge la formula unui echilibru social, sincer și sănătos/.../Neoliberalismul nu vine să vorbească de acea «armonie socială»/.../ ci de echilibru social/.../ Neoliberalismul combate însă hotărît lupta de clasă care tinde la dominația de către o singură clasă a statului, care aparține tuturor /.../ credincios genezei sale ideologice și rămînînd în acord cu propria doctrină, neoliberalismul /.../ nu se sprijină pe o singură clasă ci pe toate"².

Mihai Popovici^{xx} (solidarism politic): "V. / partidele naționale sau naționaliste /.../ încearcă să restabilească un echilibru între individ și societate, în cadrele solidarismului național/.../ Viața /în Ardealul dinaintea războiului/ a creat concepția interesului general pentru toate păturile, toate clasele, toate interesele naționale cimentînd în conținutul ideilor naționale și ideea solidarismului național"³.

¹ Op.cit., p.117. Autorul dădea ca exemplu/ "Legea Vinelor" lui P.P. Carp, legea asigurărilor sociale, ș.a.m.d.

^x Ca purtător de cuvînt, pe atunci, al Partidului poporului - Al.Averescu. Vezi p. , din prezentul referat, unde M.Manoilescu este purtător al doctrinei corporatiste.

² Op.cit., p.147, 157.

^{xx} Ca purtător de cuvînt al P.N.R.

³ Op.cit., p.262.

Indiferent însă de declarațiile oficiale sau doctrinare, care au fost raporturile obiective dintre partidele politice și clasele sociale?

Este destul de anevoios de trasat niște granițe fixe în stabilirea interrelației partid-clasă. Istoriografia noastră de până acum folosește o serie de formule care, dacă sînt valabile pentru un anumit moment din evoluția partidelor, generalizarea lor la întreaga perioadă nu mai corespunde unor realități.^x Intr-un fel se prezenta P.N.L. imediat după terminarea războiului (ca partid al marelui burghezie financiară în frunte cu familia Brătianu), altul i-a fost suportul social, în anii care au urmat (prin înglobarea în el a unor grupări din fostele partide conservatoare, din partidele noilor provincii românești sau a unor politicieni răzleți) și alta situația în ajunul instaurării dictaturii carliste cînd partidul era în pragul unei noi dizidențe manifestate în existența curenților "bătrînilor" și "tineretului" care nu exprimau atît dezacorduri de "generație" cît de factură doctrinară.

În general, se poate afirma că P.N.L. a fost un partid de dreapta, reprezentînd interesele unor anumite grupuri capitalisto-financiare, ale unor grupuri moșierești, cu precădere celor "îmburghezite". Interesele altor clase sociale au fost slab reprezentate de acest partid - influența lui în sînul țărănimii fiind redusă iar în rîndurile muncitorimii, inexistentă.¹

Analiza P.N.Ț. este și mai complicată și dificilă sub acest raport. Acest partid a fost rezultatul fuziunii a două formațiuni politice (P.N.R. și P.Ț.) cu suport social, doctrină și țel diferit (P.N.R. fiind în fond un partid liberal de nuanță burghezo-democratică iar P.Ț. un partid mic-burghez radical). Compromisurile reciproce care s-au săvîrșit nu au reușit, pe tot parcursul existenței partidului, să atenueze aceste deosebiri.

Dacă pînă la venirea la putere (1928) în propaganda care a vizat răsturnarea P.N.L. au precumpănit lozincile de esență "țărănistă", după aceea, rolul hotărîtor l-a avut aripa "națională", de factură liberală, ceea ce a determinat convulsiile și dizidențele cunoscute.^{xx}
^x O încercare meritorie pe acest teren a făcut-o Al. Gh. Savu în lucrarea sa de doctorat "Partidele politice din timpul dictaturii regale".
^{xx} P.Ț. (C. Stere), P.Ț. (dr. E. Lupu), P.R.Ț. (Gr. Iunian), F.R. (Al. Valda-Roevod).

Putem conchide totuși că P.N. T. reprezenta, pe de o parte, gruparea "capitalului național" din aripa ardeleană și, în mai mică măsură, cea a aripei ^{de țărăniști} prin ambele sale izvoare, cuprindea un însemnat număr ^{de aderenți} din burghezia mică și mijlocie.

Avînd o puternică priză la țărani - lipsiți de altă formațiune politică proprie - a fost partidul cu cea mai mare bază politică de masă din epocă. Ca și P.N.L., a avut puțină priză în rîndurile proletariatului.

Faptul că în ambele partide burgheze - P.N.L. și P.N.T. - a-au aflat, începînd de la conducerile centrale și pînă la cele locale, moșieri; că interesele lor au fost astfel reprezentate de respectivele partide - nu pot îndreptăți, credem noi, aprecierea că ele ar fi fost burghezo-moșierești.

Au existat alte formațiuni politice, mai mici, care ar putea primi o asemenea caracterizare: P. Agrar (C. Argetoianu), Liga Agrară (C. Garoflid).

Despre P. Poporului (Al. Averescu) părerile specialiștilor sînt foarte diferite: unii îl consideră ca un partid de tip conservator, care a evoluat spre un partid burghezo-moșieresc; alții îl consideră ca o variantă (chiar un paravan!) al P.N.L.; alții (doctrinariii săi) ca un partid neoliberal. Indiferent de eticheta care i se dă, Partidul poporului a fost unul dintre cele mai eterogene partide, situație reflectată atît în doctrină cît și în actele sale de guvernare.

În ceea ce privește suportul social al grupărilor fasciste de la noi (L.A.N.C., apoi P.N.C.; Garda de fier apoi, ^{Totul pentru țară}) au fost și sînt în atenția unor multiple și ample cercetări. Considerăm totuși că, din acest punct de vedere, analiza elaborată de Lucrețiu Pătrășcanu¹ încă nu a fost depășită substanțial.

Formule de genul "cele mai reacționare vîrfuri ale burgheziei și moșierimii românești" ar trebui reanalizate, fără îngroșarea unor analogii cu partidele fasciste, ^{care} care au inspirat sau influențat mișcările de extremă-dreapta de la noi.

¹Lucrețiu Pătrășcanu "Sub trei dictaturi"; Problemele de bază ale României!

O analiză temeinică și obiectivă a ceea ce a reprezentat mișcarea fascistă în România ar scoate, credem noi, în evidență tocmai partea de „originalitate” (nu o spunem în sens pozitiv), de specific al acestei mișcări care prea adesea este considerată ca o mișcare de „import”, fără rădăcini în realitățile social-istorice din România.

Considerăm că în cazul partidelor muncitorești nu trebuie să mai stăruim în căutarea substratului lor social, deoarece în cazul lor nu există nici un echivoc: ele sînt partide ale proletariatului.

b) Evoluția doctrinelor de partid, exprimată în documente programatice și în lucrări teoretice.

În amintita dezbatere de la Cercul social român (1922/23), deschizînd lucrările, Dimitrie Gusti¹ și apoi ceilalți teoreticieni au emis diverse p.d.v. privitoare la posibilele clasificări ale partidelor.

Majoritatea lor, duceau spre polarizarea partidelor de tip conservator, sau liberal, regăsite sub caracterizările disjunctive: static - progresist; legitimist - revoluționar; de autoritate-de libertate; de reformă-revoluționare.

Se mai ^{propunea} împărțirea partidelor ^{în:} necesare - întâmplătoare; adevărate - neadevărate; de principii - fără credințe politice (cărora li se mai spuneau principiale - oportuniste; statornice-schimbătoare).

După alte criterii, ^{ele} se puteau împărți în: mari-mici; monarhiste-republicane; de guvernămînt - de opoziție. Cîteva din ele depășeau criteriul bifurcării și propuneau sistemul: oportuniste - de idei generale - programatice și de clasă; individualiste - colectiviste - de compromis între primele.

În sfîrșit, după deschiderea lor spre exterior: naționale și internaționale.

Am enumerat toate aceste tipologii de clasificare, pe de o parte, pentru a demonstra dificultatea de a încadra partidele noastre în ele, pe de altă parte, pentru a scoate în evidență că,

¹ "Partidul politic. Sociologia unui sistem al partidului politic", p.1-30.

în toate cazurile, ignorându-se sau odolindu-se criteriul de clasă, al ordinii economice-sociale și politice pentru care partidule militau, erau ridicate la rang de generalitate unele caracteristici particulare, reale dar nu fundamentale.

În aceasta constă superioritatea concepției marxiste, singura capabilă să ofere criteriile științifice ale unei clasificări de fond.

Din păcate, nu am găsit în literatura de specialitate abordată sintetic această problemă pentru întreg sistemul de partide din România interbelică. Dispersate într-o serie de lucrări am găsit totuși caracterizarea, de pe poziții marxiste, a profilului politic al partidelor noastre^x. Unele ne-au servit, altele ne-au contrariat dar, în general, adăugate propriului nostru efort, ne-au determinat să procedăm la următoarea clasificare a partidelor:

1. Partide mosieresti: P. conservator-progresist (Al. Marghiloman); P. conservator-democrat (Take Ionescu); Liga "Vlad Tepeș" apoi, P. conservator (Gr. Filipescu).

2. Partide burghezo-mosieresti: Uniunea Agrară (C. Argetoianu), Liga Agrară (C. Garoflid); P. poporului (Al. Averescu), P. național-agrar (O. Goga).

3. Partide burgheze: P. național liberal (I.I.G.Brătianu), P. național liberal (Eh. Brătianu), P. liberal democrat (Th. Florescu).

P. naționalist democrat (N. Iorga), P. național român (I. Maniu), P. național-țărănesc (I. Maniu-I.Mihalache), Frontul românesc (Al.Vaida-Voevod), Liga național corporatistă (M. Manoilescu).

4. Partide burghezo-țărăniști: P. țărănist (I. Mihalache), P. radical-țărănesc (Gr.Iunian), P. țărănesc democrat (C. Stere), P. țărănesc (dr. N. Lupu).

5. Partide muncitorești: P. Comunist român, P. social-democrat, P. socialist independent (apoi unitar), P. socialist (C.Popovici).

^x Referatul și, în final, teza noastră, dedicate problemelor de istoriografie, vor trata acest aspect.

6. Partide naționaliste, șoviniste: Liga apărării național creștine (A.C. Cuza), P. Național creștin (O. Goga- A.C. Cuza), Garda de fier (apoi P. totul pentru țară).

7. Partide totalitare: Frontul renașterii naționale, apoi P. națiunii (din timpul dictaturii carliste), Mișcarea legionară (din timpul dictaturii legionaro-antonesciene).

8. Partide minoritare: P. popular Ardelean, P. național maghiar (care au fuzionat apoi în P. maghiar); P. german (din care se va rupe grupul național-socialist al germanilor din România, de tip fascist); P. evreesc; P. național ucrainean.

x

x x

Constelația bogată de partide și programe din România interbelică este foarte bogată. Considerente care țin de economia de spațiu și de sistematizare nu ne îngăduie să operăm o analiză comparată sau problematică a lor, deși demersul ar fi interesant și constructiv.

Tinem, de aceea, să indicăm câteva uzanțe metodologice. Vom analiza doar o parte din documentele programatice ale partidelor; pentru partidele care au avut mai multe programe, vom alege pe cel mai complet; pentru partidele cu program asemănător, din punctul de vedere al doctrinei, vom alege pe cel mai semnificativ menționând eventualele deosebiri flagrante; vom trece foarte fugar peste acele părți din programe care reprezentau prevederi imediate, de conjunctură, avînd mai mult aspect de propagandă electorală decît de teză programatică

1. Partidele moșierești, au supraviețuit puțin timp după război, n-au mai ajuns niciodată la guvernare pierzîndu-și autoritatea, susținătorii și, în ultimă instanță, viabilitatea.

Doctrina lor (de veche și fundamentată tradiție) se va manifesta însă într-o formă evoluată, în cadrul partidelor conservatoare, în partidele burghezo-moșierești și va alimenta aripile de dreapta din partidele burgheze în care s-au vădit prin succese, fuziuni (P.N.R., P.N.T., P.P. și P.N.L.).

x Remarcăm existența mai îndelungată a Ligii "Vlad Tepeș", devenită la începutul deceniului 4 "Partid Conservator" (Gr. Filipescu), care se situă la dreapta susținerilor doctrinare cu substrat social-economic și politic intern, dar a avut o consecventă atitudine antifascistă. În istoriografia noastră este analizată mai mult ulimul latură.

xx Aceste manifestări le putem demonstra mai ales în acțiuni guvernamentale, legislative și administrative.

Prezentându-și doctrina propriului partid¹, Al. Marghiloman opina că progresul real neputându-se înfăptui prin salturi, nu trebuie pierdute din vedere tradiția și realitatea (opuse teoriilor utopice, experimentelor și împrumuturilor artificiale). Cum cele două puternice tradiții românești erau cea religioasă și cea a proprietății (celelalte lipsindu-ne!), el conchidea că "tradiționalismul și o aduce să fie o politică religioasă și o politică de apărare a proprietății".

În ceea ce privește reforma agrară (legiferată și pe cale să se înfăptuiască), marele proprietar funciar ținea să sublinieze caracterul de "sacrificiu consimțit" în interesul tuturor al exproprierii, exprimându-și însă părerea că ar fi greșit ca pe viitor cazurile de expropriere să fie la discreția Parlamentelor obișnuite în care "O majoritate ordinară.../poate ori-când să se joace cu proprietatea" ceea ce ar fi o "Primejdie reală". Nu ne vom ocupa de alte aspecte ale doctrinei conservatoare, deoarece am punctat esențialul - păstrarea și apărarea proprietății moșierești^x - celelalte elemente doctrinare găsindu-și o tratare mult mai sugestivă în teoretizările altor formațiuni politice, cu rol mai important în epocă.

2. Partidele burghezo-moșieresti.

Exprimînd concepțiile moșierimii antrenate pe făgașul dezvoltării capitaliste, precum și a capitaliștilor agrari, doctrina acestor partide era de fapt o doctrină conservatoare - liberalizată, adaptată și ajustată la ideea necesității dezvoltării țării pe cale capitalistă, în cadrul unui regim politic burghezo-moșieresc menit să asigure dominația acestei coaliții.

Ritmul de dezvoltare^{economică} era preconizat să se înfăptuiască lent, pe calea reformelor de sus, prin coexistența proprietății moșierești și țărănești, tehnicizate și raționalizate în maniera capitalistă.

Cel care a elaborat o doctrină economică completă, originală (în sens specific românesc) al acestui tip de partid a fost C. Garoflid². Spunem tip și nu partid, deoarece formațiunea

¹ Al. Marghiloman, "Doctrina conservatoare", în "Arhiva pentru știință și reformă socială", 1923, pp.111-117.

^x Este semnificativ faptul că singura grupare politică ostilă legilor conversiunii datoriilor agricole, care a votat deschis împotriva, argumentându-și atitudinea fără echivocuri, a fost Partidul Conservator (Gr.Filipescu).

² C.Garoflid: "Chestia agrară în România", București, 1920.

pe care a încheiat-o ^{mai târziu} / (Uniunea agrară) / a ajuns să capete profilul unui adevărat partid politic. Preocupările de căpetenie ^{nu} ale lui C. Garoflid pot fi ierarhizate în trei direcții principale. Mai întâi, fiind de acord cu dispariția latifundiilor, el susținea păstrarea marii proprietăți de care ar depinde toate progresele tehnice în cultura pământului și a vitelor, care ar asigura cea mai economică repartiție a pământului dând mijloace de hrană unora, înbold de propășire altora.¹

În al doilea rând, pledoaria pentru crearea unei puternice proprietăți mijlocii (în concepția noastră, "chiaburești") fără de care nu s-ar fi putut practica o agricultură intensivă. Pentru aceasta el s-a pronunțat pentru împroprietărirea numai a unei părți a țărănimii (până la reformă), apoi pentru legiferarea dreptului de transferabilitate sau cumpărare a pământului, fiind un aprig susținător al necesității existenței unei păturii țărănești cu pământ puțin (sau chiar deloc) care să ofere munca salariată pentru marile proprietăți.²

În al treilea rând (și nu ultimul), adept al teoriei "România - țară eminentă agricolă", abordând problema orientării economiei românești în perspectivă, el considera că "de producția agricolă depinde existența statului și buna stare generală"³, că "nu trebuie să ne închipuim că vom putea sprijini vreodată prosperitatea economică a acestei țări pe altceva decât pe agricultură"⁴, admitând ca necesară dezvoltarea numai a industriei complementară agricole: "Dacă agricultura are primul pas-industria trebuie să meargă alături" spunea el.⁵

1 C. Garoflid, op.cit., pp.41-44, 48-51.

2 Idem, pp.39-40, 44-48.

3 C. Garoflid "Un program agrar", București, 1924, p.16.

4 C. Garoflid "Păreri economice și financiare", p.6.

5 Idem, p.7.

Consecvent acestui crez doctrinar, el subordona toate interesele economice, sociale și politice acestor deziderate (așa se explică adesiunea lui totală la deviza "porților deschise" pentru capitalul și produsele industriale străine). Asemănător prin concepții dar mai puțin preocupat de elaborarea unei doctrine a fost și C. Argetoianu (indiferent că s-a aflat în P. Averescan apoi în cel iorghist, apoi șef al unei formațiuni personale). În programul "Uniunii agrare" (1932) prevedea la p.1 "Subordonarea întregii politici a statului român, intereselor agrare"¹.

Deși în cazul lui C. Garoflid putem vorbi de existența unei doctrine dar de lipsa unui partid, în cazul P. poporului situația, după părerea noastră, este inversă. A existat partidul, dar doctrina lui era eterogenă precum compoziția sa. Pe M. Manoilescu și P.P. Negulescu, deși autori ai unor sisteme doctrinare, sîntem înclinați să-i tratăm în afara doctrinei partidului în numele căruia, este adevărat, au vorbit².

Considerăm, de altfel, P. Averescan mai mult un partid de guvernămînt decît de principii, întreaga lui evoluție stînd sub semnul provizoratului, conjuncturii și popularității desărescînde a șefului său.

Din punctul de vedere al susținerilor social-economice, opinia și pentru includerea LANC-ului în această categorie, doctrinarul A.C. Cusa rînd un fervent susținător al vremurilor patriarhale-bierești dinaintea chiar a revoluției din 1848!

3. Partide burghese. Cu acest tip de partide intrăm în zona unor realități certe (de fond și formă) ale societății românești interbelice. Au fost multe: unele mari, altele mici; unele puternice, altele mai slabe. S-au grupat, disociat și regrupat mereu. Au avut titulaturi deosebite, concepții concordante și discordante. Au alimentat funcționarea rotativei guvernamentale pluraliste în condițiile unui regim parlamentar burghezo-democrat care suferea de multe vicii congenitale. Au reprezentat prin compoziția lor socială, prin conduita și actele^{lor} de guvernare toate aspectele

¹ C. Gr. Zotta N. Tulceanu, op.cit., p.105.

² M. Manoilescu "Neoliberalismul" în "Arhiva pentru știință și reformă socială, pp.141-161; P.P. Negulescu "Partidele politice", București, 1926. (capitolul consacrat Partidului poporului, P.p.232-249).

trihotomiei politice clasice (dreapta-centru-stînga), sub un regim dinastic care a evoluat, treptat, de la o monarhie constituțională parlamentară spre o dictatură regală. Au condus destinele statului internațional al României de la recunoașterea de-săvîșirii unității naționale de stat, pînă la dezastrul izolării, mutilării ei teritoriale și antrenării în cel de-al II-lea război mondial. Au supraviețuit dictaturii antonesciene și au contribuit la înfăptuirea insurecției din august '44.

Revoluția populară și socialistă le va semna actul de deces al carierei lor politice.

Fără îndoială, dintre toate formațiunile politice ale burgheziei, P.N.L. a fost cel mai puternic, cel mai omogen în compoziția socială ceea ce i-a conferit și un grad mai mare de consecvență ideologică. Cu un trecut istoric prestigios, cu o tradiție doctrinară încheagată pe parcursul clădirii României moderne, asupra P.N.L. și-au pus din plin pecetea condițiile noului cadru social economic și politic postbelic.

Partidul lui I. C. Brătianu a activat fără să-și elaboreze un program de largă perspectivă^x, iar programele sale guvernamentale conțineau mai ales prevederile imediate care vizau mai mult organizarea vieții politice administrative decît resorțurile economico-sociale urmărite.

Parafrazîndu-l pe St. Zeletin, se părea că liberalii n-aveau timp de doctrină din cauza... preocupărilor guvernamentale.

În forma în care s-au străduit s-o prezinte teoreticienii liberali, doctrina partidului nu constituia o concepție doctrinară ci un sistem destul de eclectic, cu teze ale liberalismului clasic împrumutate din doctrinarii străine (mai ales ale acelor care făcuseră obiect de studiu la universitățile din străinătate cîvenitate în tinerețe, cărora li s-au adăugat literatura de gen din biblioteci) care în mare măsură, fuseseră depășite de viață.

x Ultimul program antebelic fusese elaborat în 1906. Îi urmau o serie de programe guvernamentale dintre care cel din 1914 prevedea modificarea constituției, reforma agrară și votul universal. Prin izbucnirea războiului, înfăptuirea programului s-a anulat, fiind din nou reactualizată după 1918 și înfăptuită în 1920. În primii ani postbelici, la guvernarea liberală, a urmat programul din toamna anului 1933 (cînd partidul se afla sub conducerea lui I.Gh.Duca), program care semna căruia nu putem spune că a fost întru totul, realizat.

Pe lângă esența liberalismului, erau adaptate noile teorii ale intervenționalismului de stat, menit să slujească interesele fracțiunii celei mai puternice a burgheziei. Dar, reflectând specificul structurii economice sociale de la noi - unde burghezia autohtonă, încă nu destul de puternică și bogată, își vedea amenințate anumite interese de către capitalul străin - intervenționismul statului, în varianta românească, servea, pe de o parte, ca o pîrghie în această concurență iar, pe de altă parte, slujise burgheziei, prin reforma agrară, să opereze o redistribuire a proprietății funciare în propriul interes.

Bineînțeles acest lucru nu era proclamat cu sinceritate ci într-un înveliș străveziu demagogic:

"În materie de economie politică liberalismul român a plecat și el de la formula manchesteriană *"laissez faire, laissez passer"*, spre a ajunge la intervenționismul care apără pe cel slab împotriva celui tare și care înclină capul trușăș al celui tare în fața interesului obștesc reprezentat de Stat"¹.

O altă inovație operată de liberali în doctrina lor a fost înlocuirea formulei proprietății "sacre și inviolabile" cu cea a "proprietății funcțiune socială", formulă suficient de elastică pentru a fi folosită numai în interesul burgheziei².

O altă idee programatică pe care băteau ades moneda doctrinarii liberali a fost cea a "naționalismului economic" care viza eliminarea sau diminuarea pozițiilor deținute de capitaliștii străini și găsirea unor forme convenabile de conclucrare.

Principiul se întrupa în formule destul de vagi, contradictorii, am zice chiar prudente, reflectând situația reală a posibilităților de independență economică. Lozinca "Prin noi înșine" reflecta mai mult un deziderat decît o linie de conduită.

¹ I.Gh. Duca "Doctrina liberală" în "Arhiva de știință și reformă socială" 1923, p.109.

² Au demonstrat-o toate legile economice elaborate ulterior de liberali.

"Naționalismul astfel înțeles - spunea I. Gh. Duca - nu exclude colaborarea cu străinătatea. Dimpotrivă, el o reclamă ca o nevoie și ca un stimulent. /.../ Naționalismul economic știe că ziduri chinezești nu se pot înălța, că infiltrațiunea capitalurilor străine e fatală și necesară, dar vrea să găsească formule de armonizare care să înlăture acapararea unora și sugrumarea celorlalți...¹.

Lupta pentru progres, leit-motivul ideologiei liberale era concepută într-o manieră evoluționistă plată și în limitele menținerii orînduirii burgheze existente.

Explicînd doctrina liberală, I.Gh. Duca spunea că ea se poate rezuma în formula "Progresul sub toate formele în cadrul înșă al concepției proprietății individuale.../Progresul nu înseamnă sal-turi, progresul nu e violență.../nu e zvîcnire incoherentă ci miș-care organizată"².

Partidul își sublinia mereu intenția de a întemeia "o de-mocrație puternică dar națională și de ordine /.../ o democrație ca-re să asigure neatîrnarea economică a țării prin dezvoltarea bo-gățiilor ei și prin sprijinirea capitalului, a energiilor și a muncii românești.../să dea patriei noastre, în sfîrșit întregita, strălu-cirea ce i se cuvine printre popoarele lumii și s-a ferească tot-deodată de rătăcirile (subl.ns.) care au zguduit și au distrus state vechi și împărății puternice."³

O mențiune specială trebuie făcută în ce privește concep-ția "îndustrialistă" a doctrinei acestui partid. Susținută teoretic cu consecvență și tenacitate, ea acoperea în realitate interese de grup (nu de perspectivă generală).^{*}

Dacă era adversara formulei "România - țară eminentemente agricolă" tot așa de adevărat este că propaga o "anumită" îndus-trializare, limitată, unilaterală, anarhică, sursă imediată de cîștig, cale prea lentă pentru lichidarea înapoierii economice a țării. Este grăitor astfel că în 1930 un document programatic al P.N.L. con- sidera "România /.../ încă pentru multă vreme o țară în primul rînd

1 I.Gh.Duca Op.cit. p.105.

2 Idem, p.103.

3 Manifest programatic, publicat în "Viitorul" din 4 oct. 1919.

x Se poate argumenta această părere, atît prin realitatea economică în care a fost implicată citadela industrială liberă, cît și prin dezvoltările acestor interese de către grupurile economice și politice adverse. Dezbaterile parlamentare, oferte, din punct de vedere, un vast material. Nu numai ele, de altfel.

agricolă" și cerea îndreptarea atenției în această direcție¹. Dar fără îndoială, cele mai grăitoare au fost rezultatele acestei "politici" industrialiste care au determinat situarea României interbelice între țările europene cu cel mai scăzut nivel industrial, ponderea ei în venitul național (1938) fiind de numai 30,8% -, în care monopolurile străine dețineau poziții dominante. Intr-o formă sau alta, aceste coordonate doctrinare pot fi urmărite și în celelalte formațiuni politice desprinse din P.N.L. (Georgist și a lui Th. Florescu), dizidențele respective având alte cauze decât cele de ordin principal.

P.N.D. (N.Iorga), pe care l-am inclus tot în această categorie, a fost mai mult un partid de idei, un partid cultural, alcătuit din discipoli pasageri care au avut ca doctrină crezul propriu al șefului, crez generos dar lipsit de ancorare în realități de eficiență și viziune.

Notă specifică a doctrinei sale limitat culturală: "Trebuie să recunoaștem însă că astăzi țăranul nu mai suferă atîta, că uneori al pune hîrtii la chimir, face cărăușie la oraș și așteaptă să venim noi la plug ca să pregătim hrana pentru anul viitor. Așa încît a sprijini, pe baza solidarității naționale, clasa țăranilor, ieri era o datorie, a cultiva clasa țărănească potrivit cu misiunea și rolul ce-l are, este datoria de astăzi"². Categoria socială căreia îi purta de grijă savantul este clar mărturisită: "dar a ajuta nenorocita clasă a celor care nu pot face afaceri, cari nu sînt deprinși a lucra pămîntul și cari reprezintă totuși cultura acestui popor este datoria primordială de astăzi"³. Cum au fost ajutați oare acești "nenorociți" în timpul guvernării Iorga-Argetoianu, se știe.

P.N.R. (I. Maniu) a adus în viața politică a României originalitatea unui partid constrîns de vicisitudinile istorice să reprezinte interesele unor largi mase, în cadrul cărora însă primeau interesele burgheziei românești în lupta sa cu asuprirea maghiară. Îndeplinindu-și misiunea istorică, în condițiile cunoscute, partidul a continuat să fie forța politică cea mai puternică din Transilvania și ... a pornit la lupta de integrare în viața economică și politică a noului stat. De aici, contradicțiile

1 Manifest P.N.L. din "Dimineața" din 7 mai 1930.

2 N.Iorga "Doctrina naționalistă" în "Arhiva de știință și reformă socială", 1923, p. 45.

3 Ibidem.

x Spațiul nu ne permite să intrăm în amănunte. Vom fi însă în măsură ca, pe viitor, să adăncim doctrina marelui istoric, deși mîr-turisim mari dificultăți datorate vastității surselor de investigație.

neantagonice cu burghezia din Vechiul Regat, în special cu cea din P.N.L., contradicții care, pînă la ajungerea la guvern, au accentuat latura democratică propagandistică.

Partidul a avut foarte puține preocupări de elaborare doctrinară, platformele sale politice fiind foarte generale, nebulose și programatice. *

Ideile fundamentale care au fost mereu reconfirmate se înscriau în jurul a trei ~~1923~~: ideea națională, ideea democratică, ideea dreptății sociale (Congresul din 1920); sau retu-
sate după fuziunea cu conservatorii, takisti: idealul național, democrația curată, solidarismul național; /dreptatea socială (1922); sau, cuprinse în cele 10 puncte în vederea fuziunii cu P. țărănesc, solidarismul național și democrația în legalitate (1924). Dacă "dreptatea socială" a fost treptat mai rar amintită, fiind preferat solidarismul național, pe drept cuvînt se poate spune că "democrația" a îndeplinit ac-
tiv un rol pozitiv pînă ce partidul a ajuns la putere (1928) și de fiecare dată, cînd a fost în opoziție. Este interesant de re-
marcat că în ceea ce privește problema agrară (cu aspectele so-
ciale implicate de ea) doctrina P.N.R. era foarte asemănătoare cu cea a partidelor burghezo-moșierești (gen C. Garoflid) încît în programul din 1924 reforma agrară era considerată ca o problemă rezolvată, închisă.

Deși a combătut cu vehemență întreaga operă economică și politică înfăptuită de P.N.L., în această opoziție trebuie văzută rivalitatea de interese, deosebirile fiind de grad și nu de fond, reducîndu-se la: tipul de industrie care trebuia sprijinit de stat (bineînțeles cel în care era direct interesată burghezia transilvăneană), politica față de industrie mică și mijlocie (în special cea legată de valorificarea agriculturii) și așa-numita lozincă a "porților deschise" pentru capitalul străin (care nu era susținută pînă la ultimele consecințe - de pierdere a independenței economice - încît ... nu se deosebea chiar atît de radical de politica P.N.L.). Facem această afirmație pentru că nu avem certitudinea că înrobirea economică a României ⁽¹⁹¹⁸⁾ a fost doar opera P.N.Ț. (cînd acesta a venit la putere). Am subliniat aceste caracteristici ale P.N.R. pentru că aceasta va fi zestrea doctrinară cu care el va veni în fuziunea sa cu Partidul țărănist, în 1926. Și cum în partidul fuzionat, ramura

* Interesante sunt dezbaterile prilejuite de pregătirea proiectelor de Constituție și a Constituției adoptate în 1923.

ardeleană și-a asigurat preponderența în conducerea și conduita partidului, pe de o parte, iar ramura țărănistă a renunțat la multe din prevederile ei "romantic - revoluționare" pe de altă parte, aceasta ne-a determinat să includem și P.N.T.¹ în seria partidelor burgheze. Incercăm să demonstrăm acest lucru prin câteva spicuiuri din programul votat¹ de partid la fuziune (care avea la bază cele 10 puncte stabilite în 1924 în Platforma de compromis) semnalînd cu inițiale (P.N., respectiv P.T., P.C.)

· izvorul doctrinar al prevederilor:

- Reforma administrativă va realiza principiul descentralizării și autonomiei locale (P.N., P.T.). (P.C.) —
 - Regimul minorităților etnice și confesionale va fi călăuzit de hotărârile de la Alba Iulia (P.N.).
 - Producția principală a țării fiind agricultura, interesele acesteia nu vor fi subordonate unui industrialism forțat și artificial. (compromis P.N., P.T., P.C.).
 - Se va asigura libertatea circulației pămîntului țărănesc... în scop de selecționare naturală a cultivatorilor serioși (P.C., evoluție P.T.), dar:
 - Se va împiedica atât pulverizarea cît și acumularea din nou a proprietății rurale (contradicție P.T.).
 - Se va încuraja dezvoltarea industriei țărănești (P.T.).
 - Se va încuraja dezvoltarea industriei mijlocii și mari... cu excluderea producției care nu are baze naturale în țară (P.N.).
 - Organizarea producției izvoarelor de energie, încurajîndu-se inițiativa și capitalurile private (P.N.).
 - Banca Națională reorganizată, încît să se asigure independența ei față de guvern ca și față de organizațiile financiare private (P.N.).
 - Egalitatea de tratament a capitalurilor străine ca și a capitalurilor românești în fața legii și administrației (P.N.).
- ¹ "Adevărul" din 13 octombrie 1926.

După cum se poate ușor constata, prevederile sînt prea puțin "țărăniste" și, în majoritate, își au acțiunea îndreptată împotriva atotputernicei capitalului liberal^x.

Despre Frontul românesc (Al. Vaida Voevod), subliniam că a avut doctrina propriului ei șef care atît în Partidul Național cît și în P.N.Ț. a reprezentat întotdeauna aripa de extremă dreapta, în faza dizidenței manifestînd și concepții naționalist-șoviniste care l-au situat, mai mult din motive politice aniste decît doctrinare, în zona partidelor extremiste, după unii, de tip fascist.

În sfîrșit, despre doctrina Ligii național corporatiste nu considerăm potrivit să o tratăm în acest context deoarece a fost un organism politic neviezibil. Mai potrivit găsim tratarea doctrinei lui M. Manoilescu ca doctrină de autor.

4. Partide burghezo-țărăniste

Aceste partide, apărute și dezvoltîndu-se în concordanță cu structura social-economică a societății românești, au beneficiat de o doctrină amplu elaborată de o pleiadă de teoreticieni. Dintre ei, C. Stere și Virgil Madgearu vor contribui la cristalizarea și evoluția doctrinei statului țărănist în ansamblu, iar alții (Ernest Ene, I. Răducanu, Gr. Iunian, I. Mihalache, E. Mirto, I. Hudiță), la adîncirea unor componente ale țărănismului. Cum pentru această doctrină beneficiem de existența unei monografii sociologice¹ la ale cărei încheieri subscriem și noi, vom puncta doar cîteva concluzii generalizatoare^{xx}:

- Si-a avut izvorul teoretic în concepțiile poporaniste și semănătoriste, adaptate situației noi a României din primii ani postbelici.

x A se vedea, mai departe, doctrina țărănistă.

1 Z. Ornea, "Țărănismul. Studiu sociologic", Editura politică, 1969.

xx În lucrarea privind problemele istoriografice, ne vom exprima totuși cîteva din rezervele noastre la adresa acestei monografii. De asemenea, vom aprofunda unele laturi ale acestei doctrine atît de paradoxale prin susținerile ei, care traversează o gamă variată de opinii, de la cele cu un caracter profund reacționar, pînă la cele sincer democratice, generoase. Cu acel prilej intenționăm să supunem unei analize comparate modul în care activitatea guvernului P.N.Ț. a oglindit dezideratele doctrinarilor săi.

- În esență, doctrina avea ca postulat, într-o nouă variantă, teoria "România - țară eminentă agricolă": "Statul român nu poate fi decât un stat țărănesc pentru că poporul român este un popor de țărani. ... locul României în mijlocul altor nații, menirea ei în istorie și chiar viitorul ei de stat și de neam vor atârna de măsura în care ea va ști să se întruchipeze ca "stat țărănesc cel mai desăvârșit." ¹.

- La baza programului lor de guvernare trebuia să stea promovarea intereselor agriculturii ca principală ramură de producție națională ².

- În cadrul acesteia, era propovăduită trăinicia și superioritatea micii gospodării țărănești "independente", deoarece, spre deosebire de industrie, dezvoltarea agriculturii nu putea duce la victoria marii producții ³.

- Întreaga politică economică trebuia îndreptată spre "primatul agriculturii" față de industrie, căreia îi revenea doar un rol complementar ("... trebuie să părăsim iluzia că România poate și trebuie să devină un stat industrial" ⁴) creînd, numita "industrie națională" rezemată pe valorificarea produselor agricole.

- Decurgînd din această concepție, aplicarea dictonului "porților deschise" față de capitalul străin trebuia să asigure atât necesarul de bunuri industriale cît și să contracareze creșterea "industriilor de seră", "parazitare".

- Pentru a se sustrage efectelor acaparării și exploatarei capitaliste, era suficientă organizarea cooperatistă țărănească ⁵.

1 "Proiectul de program al Partidului Țărănesc din România" aprobat de Congresul general din 20-21 noiembrie 1921. Broșură. 1921.

2 Vezi Virgil Madgearu, "Evoluția economiei românești după războiul mondial", 1940.

3 V. Madgearu "Doctrina țărănistă", "Arhiva pentru știință și reformă socială", 1923, p.69.

4 V. Madgearu, "Agrarianism, capitalism, imperialism", București, 1936, p.115.

5 V. Madgearu, operele citate; Ernest Ene "Spre statul țărănesc", 1932; I. Mihalache, "Liberalismul capitalist și țărănismul cooperatist" în "Țărănismul", 26 sept. 1926; Congresul general al P.Ț. din 1924 (dezbateri) în "Aurora" din 29 oct. 1924 ș.a.

Poziția net anticapitalistă propagată în primii ani care viza mai mult oligarhia liberală, va fi treptat atenuată, până la renunțarea la ea în preajma tratativelor de fuziune cu P.N.R (1924, 1926).

Si în alte probleme (vezi capitolele precedente) doctrina țărănistă va aluneca spre dreapta, punând astfel capăt unui echivoc de natură propagandistică, prezentându-se drept ce era: partid al micii burghozii orășenești și țărănești.

- În cadrul P.N.Ț., aripa țărănistă se va situa la stînga sa, alimentînd, în momentele de tensiune, dizidențele cunoscute: P. radical țărănesc, P. țărănist (dr. N. Lupu), P.Ț.D.(C.Stere).¹

5. Partidele muncitorești

În cazul acestor partide ne bucurăm de existența unei vaste literaturi istoriografice care face nu inutilă, dar posibilă tratarea succintă a doctrinelor lor (în prezentul referat).

Dacă pentru P.C.R. există numeroase studii care au în centrul atenției concepțiile sale doctrinare, strategia și tactica sa în lupta politică socială și economică, ele au uneori un caracter tezist, de "înfrumusețare" cu orice chip. Chiar atunci cînd sînt prezentate anumite limite și aprecieri eronate, provenind din documentele P.C.R., ele sînt diluate și minimalizate pentru a nu "strica" echilibrul prezentării preponderent pozitive^x.

Pentru prezentarea doctrinei partidelor social-democrat și socialist-independent (unitar) istoriografia noastră întîrzie să se pronunțe, izvorul acestei rețineri fiind felul cum aceste partide au fost privite atît în perioada interbelică cît și o lungă perioadă, după^{xx}.

^x În referatul nostru privind istoriografia și, mai ales, în tema de doctorat, aceste aspecte vor face subiectul unor frecvente trînîteri de referință.

^{xx} Acumulările noastre de pînă acum în această direcție ne determină intenția de a elabora, în viitor, un studiu special dedicat acestor probleme.

¹ Vom dezvolta, la timpul cuvenit, contribuția doctrinară la curentul țărănist a unor fruntași ai acestor dizidențe ca: Gr.Iunian, I.M. Leon, V. Serdici, Gr.Adonis Popov, N.Mischie ș.a.

Deocamdată ne permitem să punctăm câteva caracteristici generale ale doctrinei partidelor noastre muncitorești.

- Ea are ca izvor de bază doctrina marxistă (în cazul tuturor partidelor).

Declarându-se și fiind partid al clasei muncitoare, ea cuprinde o viziune conformă cu interesele clasei pe care o reprezintă.

- Se pronunță pentru dezvoltarea țării pe calea industrială (existând din acest punct de vedere deosebiri de grad, de nuanță și ritm în concepția fiecărui partid).

- Neignorând caracterul agraro-industrial al economiei țării, militează pentru o dezvoltare armonioasă între aceste două laturi ale economiei.

- Prevede - și în aceasta constă meritul său revoluționar - necesitatea și posibilitatea trecerii spre o orînduire socială - economică și politică superioară celei capitaliste: orînduirea socialistă.

- Unitară în conținut, diversificată și deseori contradictorie în ceea ce privește căile și mijloacele prin care se poate face trecerea la noua orînduire.

- Nu atât principiile doctrinare, cât situația existentă în mișcarea internațională interbelică a determinat existența manifestării ei în cadrul mai multor organisme politice proletare.

- A cunoscut o evoluție ascendentă care i-a confirmat conținutul principal științific, revoluționar, devenind doctrina partidului și statului care construiește societatea socialistă.

6. Partide naționaliste, soviniiste.

Partidele din această categorie au făcut și ele obiectul unor numeroase analize, atât în epocă cât și după terminarea celei de-a doua conflagrații mondiale. O serie întreagă de inconveniente au făcut însă ca doctrina lor să fie mai puțin analizată și mai mult etichetată (e drept, corespunzător!). Vom lua cazul Garzii de fier. Purtătorii de cuvînt ai acestui partid, în primul rînd, au alimentat părerea că el este partid de "acțiune" și nu "de idei" (deși este în firea umană ca orice acțiune să aibă un substrat ideatic, fie el și instinctiv, distructiv).

Iată acreditată această aserțiune de profesorul universitar și filozoful Nae Ionescu: "multă vreme aveau convingerea pentru cele mai multe din inițiativele căpitanului că vor da greș. Așa vedeam eu, profesorul de logică... Dar contrar tuturor prevederilor mele de raționalist pretentios, tot ce făcea El ieșea perfect... m-am dus la el și l-am întrebat... Mă așteptam să-mi răspundă că așa a cugetat El. Așa a vrut El sau măcar să-mi răspundă că așa a crezut El. Mi-a răspuns însă că asa i-a venit Lui./cursive în text/. ... Atunci am văzut omul mareț legat de Dumnezeu"etc.etc.¹

Sau, în altă variantă,: "Ca o reacțiune împotriva politicanismului putred de păcate al acelei epoci, El a adus "omul nou" și nu "programe noi"².

În al doilea rând "acțiunea" acestor partide s-a dovedit atât de lipsită de "rațiune" încât era ușor de admis nonexistența unei doctrine care presupune un efort de teoretizare și argumentare.

Și totuși partidul și-a avut teoreticienii săi: I. Moța (despre care se spunea că dacă Căpitanul a fost sufletul acțiunii legionare el a fost creerul ei), Nae Ionescu, Nichifor Crainic, Nicolae Roșu, ca să numim doar pe câțiva.^X

În al treilea rând, împrumuturile din experiențele extremiste în vogă (nazismul german și fascismul italian) care i-au și adus eticheta de rigoare (partid de tip fascist), au fost mai adesea împrumuturi de metodă decât de ideologie. Că doctrina lor a uzat de o serie de teze din ideologiile amintite, este adevărat. Dar aceste teze nu au fost alese la întâmplare (deci procedeul a fost al selecției, ca în toate cazurile de împrumut ideologic), au fost apoi adaptate și ajustate propriilor convingeri, obținând fie și prin aceasta pecetea unei originalități^{x,x}.

¹ "Convertirea și jertfa profesorului" în Almanahul "Cuvîntul", 1940, p.79.

² Șt. Palaghiță "Garda de fier spre reînvierea României", Buenos Aires, 1951, p.36.

^x Nu trebuie ignorate, de asemenea, susținerile doctrinare ale lui I. Z. Codreanu (tatăl) și C. Z. Codreanu (fiul) risipite în atâtea broșuri, circulare, articole și discursuri în cadrul dezbaterilor parlamentare.

^{x x} Această opinie se pare că a avut-o și Lucrețiu Pătrășcanu în lucrările sale, fără însă să o argumenteze pe larg. De la el a rezultat în foarte multe din lucrările istoriografiei noastre firea și adîncită. Este o preocupare pe care intenționăm să o dezvoltăm în studiile noastre viitoare.

Părerea noastră este că se poate vorbi de o doctrină legionară, că ea corespunde în fond și formă structurii sociale a partidului, scopurilor și mijloacelor folosite de el în lupta pentru putere. Demersul științific pentru studierea acestuia comportă doar un mai mare efort, dat fiind lipsa unei doctrine constituite în sistem.

Iată câteva din trăsăturile caracteristice ale acestei doctrine:

- A fost o doctrină eclectică, contradictorie, reflectând lipsa de omogenitate a aderenților și scopurile foarte diferite de care erau animați.

- A fost o doctrină lipsită de tradiție care și-a căutat o structurare voit religioasă (pentru a se delimita de teoriile raționaliste).

- A fost o doctrină demagogică pentru că urmărea sustragerea unor categorii sociale din sfera de influență a altor partide.

- A fost o doctrină diversionistă pentru că abătea atenția de la realele cauze ale nedreptăților și greutăților societății românești.

- A fost o doctrină naționalistă, șovinistă, în special antisemită - care își avea izvorul în dorința (nemărturisită) a conducătorilor de a pune stăpânire pe averi gata constituite și de a ajunge, pe această cale, în rândurile forțelor capitaliste.

- A fost o doctrină antimuncitorească, în special anti-comunistă, conștientă fiind că are în această clasă și în acest partid inamicul ideologic și politic principal.

- A fost o doctrină deliberat mistică și obscurantistă menită să atragă păturile ignorante ale țărănimii.

- A fost o doctrină fanatic - teroristă, îmbrăcată în haină romantică, pentru a putea atrage tineretul la acțiunile aventuriste inițiate.

- Propunându-și săurirea unei Români legionare (cu om, credință și stat legionar), a conceput într-o formă nebulosă, lipsită de fundamentare teoretică și viabilitate căile pe care ar fi trebuit să ajungă la acest țel.

- Veleitățile ei de partid de guvernământ au crescut odată cu ascensiunea Germaniei hitleriste, a cărei "colună a V-a"

a devenit. Paralel și în concordanță cu evoluția acestei dependențe și-a metamorfozat concepțiile după modelul hitlerist devenind într-adevăr partid de tip fascist.

A dovedit aceasta, cu prisosință, în scurta dar nefastă guvernare.

Celelalte două partide (L.A.N.C. și P.N.C.) din punctul de vedere al doctrinei genera¹ se aproprie de partidele de tip burghezo-moșieresc.

Le-am inclus în această categorie datorită accentelor naționalist-șoviniste ale ideologiei lor și a preferințelor în alianțele pe care le preconizau cu țările străine (respectiv Germania și Italia).

Intre doctrina lor și cea a Gărzii de fier nu se poate pune totuși semnul egalității.

7. Partide totalitare.

Datorită împrejurărilor grave pentru situația României în care s-au creat, datorită timpului scurt în care au guvernat partidele de acest tip nu și-au formulat o doctrină aparte. În cazul formațiunilor din timpul dictaturii regale, se poate vorbi de o contopire a unor curențe doctrinare din fostele partide politice.² O analiză completă, judicioasă și pertinentă a lor a făcut-o Al. Gh. Savu în "Dictatura regală" și în teza de doctorat pe care am amintit-o. Celălalt partid, devenit totalitar în timpul scurtei guvernări antonesciene-legionare, și-a datorat lui Hitler venirea la putere și s-a manifestat conform propriei doctrine pe care deja am analizat-o.

8. Partide minoritare.

Sîntem în dificultate de a ne formula o părere mai pertinentă despre aceste formațiuni politice ale naționalităților conlocuitoare de la noi, din lipsa unor izvoare de studiu, și necunoașterea limbilor respective.

Din cele cîteva surse documentare care ne-au fost accesibile (expuneri în cadrul dezbaterilor organizate de Institutul oficial român și, mai ales, luările de cuvînt în dezbaterile parlamentare) opinăm spre categorisirea lor în cadrul partidelor burgheze în problemele generale, cărora li s-au adăugat o serie de prevederi care vizau asigurarea și consolidarea drepturilor specifice acordate

¹ Vom analiza detaliat această doctrină (care avea forma concentrată în deviza "Hristos, Regele, Națiunea și România românilor") în dezvoltările noastre viitoare.
² Vezi "Zece ani de domnie ai Majestății Sale Regelui Carol al II-lea", Vol. I-III, București, 1940.

de statutul naționalităților din România.

Nu cunoaștem corespondența doctrinară a acțiunilor ire-
dentiste (în cazul Partidului maghiar) și nici a celor fasciste
(în cazul partidului nazist al germanilor) dar considerăm că ar
trebui studiate aceste manifestări pentru o mai justă apreciere a
lor.

c) Doctrina de autor, deziderat sau reflecție a unor
realități și tendințe caracteristice unui partid?

România interbelică a oferit, sub raportul problemei care
ne preocupă, trei mari curente doctrinare: neoliberalismul, țără-
nismul și marxismul. După cum deja am arătat în capitolele preceden-
te, ele nu și-au găsit o strictă corespondență în sistemul de partid
existent. Dimpotrivă, uneori au apărut și evoluat într-o aparentă
contradicție cu doctrina partidului în care autorii erau înregimen-
tați.

Iată de ce am considerat mai potrivită abordarea acestor
manifestări ca doctrină de autor, alegând pentru fiecare curent pe
cel mai caracteristic și încheșat sistem teoretic: Stefan Zeletin,
Virgil Madgearu și Serban Voinea (vom puncta pe parcurs și părerile
altor teoreticieni subînscriși aceluiași curente: M. Lanoilescu,
P.P. Negulescu, Lothar Rădăceanu și alții).

Cum ar putea fi judecat și categorisit Stefan Zeletin, ade-
rent al partidului poporului (Averescu), cunosător și, cu multe
limite și denaturări, adept al unor teorii economico-sociale marxiste^x,
apologetul de necontestat al marii burghezii industrialo-financiare
care-și avea corespondența politică în P.N.L.?

Deși în varianta lui Zeletin marxismul căpătase ipostaze
deformante, în epocă el era considerat purtătorul de cuvânt al mate-
rialismului dialectic¹.

Doctrinarii P.N.L. nu l-au revendicat, din câte cunoaștem
noi, drept purtătorul de cuvânt al concepțiilor lor, deși ar fi fost
cei mai interesați să o facă.

^x Studiile universitare filozofice făcute la Iași, Berlin, Lipsa
și Erlangen i-au facilitat studierea directă a lucrărilor lui Karl
Marx.

¹ Vezi Eugen Lovinescu "Istoria civilizației Române moderne", Editura
științifică, București, 1972, pp. 77, 84, 172 etc.; "Viața Românească",
1924, nr. 2, p. 302.

Autenticii marxiști l-au atăcat în construcțiile lui artificiale și vulnerabile, căutând și demascând substratul de clasă al doctrinei lui¹.

Intr-un cuvânt, o doctrină contradictorie care a generat (în epoca ~~1925-1927~~ și azi) polemici și controverse.

Spațiul și tema nu ne permit să procedăm nou la o clarificare a acestor probleme. Ne vom limita la o prezentare obiectivă a punctelor sale de vedere, avînd drept criteriu de referință două din lucrările sale fundamentale: "Burghezia română, originea și rolul ei istoric" (1925) și "Neoliberalismul" (1927).

Menționăm de asemenea că nu ne ocupăm de prezentarea integrală a doctrinei sale ci de acele laturi care vizează stadiul economico-social la care ajunsese România după primul război mondial și în perspectivă.

După el, evoluția economiei românești după război a ajuns în stadiul capitalismului financiar, societatea noastră făcînd "un salt direct de la mercantilism la imperialism, de la dezvoltarea forțelor de producție națională la organizarea lor sub supremația marii finanțe". (cursive în text)²; o pildă tipică de evoluție organică care ar putea fi calificată drept "socialism" în devenire³. Acestei evoluții economice, îi corespundea pe plan politic faptul, că "România nu mai trece printr-o fază intermediară de liberalism, de descentralizare și democrație reală.../ Oligarhia noastră financiară.../pășește de-a dreptul la împlinirea ultimei misiuni istorice pe care o îndeplinesc peste tot oligarhiile financiare în actuala eră imperialistă", -misiunea de a organiza producția⁴, care, nu va fi nici "opera ulterioară a capitalismului financiar", "nici opera proletariatului, cum a crezut Marx" ci a oligarhiei care după "Dobrogeanu-Gherea, ar urma să ducă țara la pisire"⁵.

1 Vezi Serban Voinea "Marxism oligarhic", București, 1926; Iacov Pătrășcanu "Problemele de bază ale României", ed. III-a, 1946 și alții.

2 St. Zeletin "Burghezia Română,..." p.157.

3 Idem, p.158.

4 Idem, p.157.

5 Idem, p.158.

Din cine era alcătuită această oligarhie, care, după părerea lui Zeletin, a atins vârsta "de aur" avînd vocația și dreptul la dictatură economică și politică?

Ce spune el¹: "... dominația politică a fost însoțită de o singură fracțiune a marii finanțe, anume cea național-liberală". Dar, atenție: "Aceasta produce în sînul celorlalte fracțiuni financiare o vie îndîrjire", frămîntările vieții sociale și politice ne provenind din lupta dusă de o altă clasă împotriva oligarhiei, ci fiind manifestări ale "rivalităților din sînul oligarhiei financiare înșăși".
De altfel, dintr-o trasătură de condei, St. Zeletin desființează "alte clase" și "lupta de clasă": marii proprietari "nu mai sînt"; marii industriași "sînt pe cale să nu mai fie"; proletariatul "nu este încă o clasă"; țărănimea "n-a fost niciodată o clasă"². În această viziune, autorul opina că nici partidele nu puteau fi considerate ca organisme politice de clasă, căutîndu-și în altă parte "taina puterii politice": spre monarh, care trebuia convins de către fiecare partid "despre destoinicia /.../ de a conduce treburile publice"³. Concluzia spre care au mers toate argumentările lui se poate concentra în formula pe care el înșăși a elaborat-o: "/.../ e de puțin folos de a discuta în mod academic, dacă dictatura politică a oligarhiei financiare e bună sau rea. Această dictatură stă dincolo de asemenea calificative: ea este" și nu poate fi "desființată "prin nici o activitate politică" pînă nu-și va fi îndeplinit rolul ei istoric"⁴. Faptul că Zeletin nu este apologetul P.N.L. ci al burgheziei financiare, în general, ni se pare de necontestat. Luat din marxism argumente pentru a demonstra necesitatea obiectivă a nașterii și dezvoltării burgheziei pînă a adus-o ... la putere. A aruncat apoi peste bord bagajul cunoștințelor marxiste pentru a o "scuti" de pierderea acestei puteri dar, mai ales, pentru a evita să recunoască viabilitatea

1 Idem, p.159

2 Idem, p.159.

3 Idem, p.163.

4 Idem, p.166.

concepției care desemna în proletariet forța social-politică capabilă să o răsturne și să clădească o nouă orînduire, cea socialistă.

Ou pentru această demonstrație a elaborat un sistem lucieat, nu lipsit de strălucire și consistență, care, raportat la alte teorii, purta pecetea unei viziuni progresiste, constructive în ceea ce privește căile propășirii economice a României - nu poate fi negat.

Pentru a-și delimita concepția de cea a liberalismului clasic, el pune în circulație (neriind primul) formula neoliberalismului (văsînd în M. Manoilescu, D. Drăghicescu, PR Negulescu și alții pe reprezentanții români ai curentului) constructiv care are, în esență, inovația intervenționismului statului^x.

Redăm un pasaj din lucrarea lui care luminează din plin incoistența susținerilor neoliberales în această privință: "... cînd la vîrfu piramidei sociale, peste toate întreprinderile industriei, se înalță Marea Finanță.../ atunci privești viața socială se schimbă ca prin farmec.

Ouoi de sus, dela vîrfu piramidei, bancherul ține industriașilor cam acest cuvînt creștinesc: "Pace vouă! Dacă vă luptați și vă nimiciți unii pe alții, nu pierdeți voi, oi pierd eu, care vă dau bani la toți. De aceea aveți bunătatea a vă înțelege între voi, și a trăi în solidaritate de interese, dacă mai vroiți să mai primiți bani de la mine". Si industriași sînt nevoiți să se înțeleagă¹.

Tabloul rezultat prezintă armonia capitalistă idilică: "o armonie creștină" sub oblăduirea "atotputernicei Mari Finanțe" care înlătură rivalitatea, discordia, războiul.

Pentru a întări această aoreolă a neoliberalismului, Zeletin nu pregetă în a reduce revoluția proletară (în concepția lui Marx) la o simplă operă de "reorganizare a producției". Si cum el fi arogă noii ordini neoliberales această misiune, conchide că proletariatul nu are "nici o misiune revoluționară", că aceste prefaceri se vor face "peste capul său și fără contribuția sa", muncitorimea rămînd o "privitoare pasivă"², socialismul reducîndu-se

^x Nu se abține, nici cu acest prilej, de a polemiza cu marxismul care ar fi proclamat această concepție drept politică a proletarietului în opunere cu politica pasivă a burghoziei. După el, "burghazia nu a împrumutat nimic de la socialism, ci-și face propria ei politică. Ea mai mult, spune el, în prezent, între politica burghoziei și politica apărută de socialisti, nu mai e nici o deosebire de principiu" (St. Zeletin "Neoliberalismul", p.79).

¹ St. Zeletin, op.cit., p.80.

² Idem, p.84.

"la o simplă atitudine teoretică față de evoluția societății", încetînd de a fi un ideal al proletariatului spre a redeveni un ideal al lumii întregi"¹. De altfel, formulează și o definiție în acest sens: "neoliberalismul este forma concretă sub care se realizează concepția socialistă despre revoluția socială"².

La întrebarea "Unde duce Neoliberalismul" Zeletin dă răspunsul cel mai plin de contradicții din opera sa.

Consideră că el va duce la societatea socialistă, încununînd grandioasa sa operă de organizare, după care îi "va suna și ceasul său din urmă", acest sfîrșit fiind tot atît de sigur "pe cît e de sigur că după răsăritul soarelui va urma apusul"³. (Frumos și sugestiv spus!).

Dar, trecînd în revistă tabloul economic, social și politic al României, prevede încă o lungă carieră a burgheziei române.^x

El considera Constituția din 1923 ca document oficial de naștere al neoliberalismului, avînd la temelie principiul intervenției forței de stat^{xx}. I-au reproșat unii lui Zeletin "cinismul" cu care apără și justifică actele burgheziei financiare. Cinismul său, în multe cazuri, este o analiză "la rece" a unor realități care pînă la un punct, nu puteau fi ocolite. Noi i-am reproșa mai degrabă miopia și inconsecvența de care dă dovadă cînd nu-și duce raționamentele pînă la ultimele lor consecințe, cînd deplasează cauzele reale ale unor neajunsuri generate de economia capitalistă, în explicații puerile.

Astfel el aprecia muncitorimea română ca fiind "pe treapta primitivă" a dezvoltării, fără o "obligație fizică lucrătorul nostru este nedestoinic să muncească neînterupt" ci în batjocoră; că sărbătorile se țin lanț munca fiind scumpă și superficială... și trăgea de aici concluzia că se impune un regim de "muncă multă" și "consumație puțină" că "nu se poate acorda muncitorimii române regimul de opt ore de muncă" asta fiind sinonim cu o "sinucidere".

¹ Idem, p.85.

² Idem, p.86.

³ Idem, p.86,89.

^x Face cu acest prilej o caracterizare și o departajare obiectivă și judicioasă a partidelor din epocă, dovedindu-și din nou neaderența afectivă la un partid burghez anume ci încrederea într-o forță politică: cea a burgheziei financiare în devenire. După el P.N.L., P.N.R. (Transilvania), P. poporului sînt partide burgheze cu interese de grup diferite.

^{xx} Foarte interesantă și plină de nerv polemic prezentarea făcută acestei Constituții.

"Opera de educație spre muncă s-a făcut peste tot și trebuie să se facă și la noi, prin întrebuintarea constrângerii" anunțându-l justificând astfel exploatarea fără limite a proletariatului¹. De asemenea, considerând că socialismul de la noi este o simplă reacțiune agrară^x, dar (din fericire !) este anemic, turburând doar atmosfera socială, el îi prevedea totuși un viitor în care va deveni ceea ce trebuie să fie: un sprijin al burgheziei naționale (împotriva elementelor reacționare agrare) pentru a o ajuta să-și îndeplinească rolul ei istoric^{xx}.

Explicând că la noi capitalismul se află în faza copilăriei, făcea un apel înduioșător ca burghezia să fie ajutată să se întărească și să-și îndeplinească rolul istoric, dacă nu din simpatie ("cine cere între cer și pământ ar putea avea simpatie pentru burghezie?") măcar din conștiința limpede că "nu poți tăia planta, înainte ca ea să arunce sământa", ca ea să plămădească "baza timpurilor ce vin: capitalismul"^{xxx}.

Nota bene: la sfârșitul unei pledoarii în care demonstrase pe sute de pagini că România se află în stadiul cel mai înaintat al capitalismului, Zeletin anunță că acest stadiu abia "va să vină"!

¹ Op.cit., p.183-198

^x Această concluzie o trage după ce analizează teoriile lui C.Dobrogeanu-Gherea privind "Socialismul în țările înapoiate". "Socialismul român trebuie demască drept ceea ce este-spune el-fa întruși interesul viitoarei mișcări socialiste, care va începe și la noi, cînd dezvoltarea capitalismului național îi va crea baza". (Op.cit.p.267)

^{xx} În această direcție, consideră Zeletin, trebuia îndrumată și mișcarea noastră muncitorească, într-un spirit de reforme practice "cu o atitudine de ostilitate față de elementele reacționare, și de prietenie față de burghezia națională." (subl. ns.)

^{xxx} Tendința de a „distrage” temelia teoretică a mișcării muncitorești din România („nimicînd-o” cu propriile ei arme ideologice, „dovedind-o” în desăvîrșită contradicție cu spiritul socialismului științific) a fost sesizată și combătută de Serban Voinea, care, dealtfel, va elabora lucrarea sa tocmai cu scopul de a scoate în relief netemeinicia acestei laturi din doctrina lui Ștefan Zeletin (Vezi Ș. Voinea, Prefața din „Marxism oligarhic”, pp.5-8).

Marxist ? materialist ? socialist ? Răspunsul îl dă chiar el în "Adaos"-ul le lucrare¹ în care spulberă legenda "materialismului" cercetărilor sale: "E drept că am intrat în panteonul idealismului romantic pe porțița materialismului marxist", dar "cînd mi-am aruncat privirile îndărăt, spre porțița materialistă/.../a trebuit să mă înfior la aparența ei sbîrlită" deoarece "marxismul/.../se clădește pe cea mai mare grosolănie pe care o cunosc în istoria filozofiei" ș.a.m.d. În această situație "dramatică", autorul și-a propus să "desmaterializeze marxismul" reducîndu-l la origină, "prinzîndu-l în cadrul unei concepții spiritualiste a lumii".

O încercare meritorie de a caracteriza partidele și doctrinele din România, evident sub semnul neoliberalismului, este și cea făcută de P.P.Negulescu². Demonstrația lui este însă partizană, conducînd spre ideea că partidul cel mai indicat pentru realizarea acestei doctrine este partidul averescan. Ca și la Zeletin, ținta polemică principală a lui Negulescu o constituie marxismul^x. Ni se par interesante criteriile după care autorul împarte partidele (cu exemplificări din alte țări și din România) ajungînd la concluzia existenței unor partide cărora viitorul nu le poate garanta perspectiva viabilității: confesionale (exemplifică cu P.N.R. care s-ar sprijini pe creștinii unitariști și care are tendința de a se subordona Vaticanului), regionale (partidele țărăniste în fața lor de început ^{subliniind} pericolul manevrării lor de către Komintern), naționale (P.N.R. înainte de 1918, partidele minorităților după război), de clasă, cărora le subliniază cu exemplificări numeroase dezavantajul "internaționalismului" lor care facilitează amestecul din afară în treburile interne ale țării (partidele comunist, social-democrat, țărăniste și agrariene)³

Argumentînd că în condițiile contemporane, clasele sociale nu mai sînt decît "simple categorii funcționale" el face o împărțire a corpului social în trei clase economice (agricolă, industrială și comercială) și alte categorii (oameni de drept,

1 Vezi p.p.271-278.

2 P.P.Negulescu Partidele politice, București 1926.

x Nu mai stărim asupra acestui aspect. O vom face, poate, în studiile noastre viitoare.

3 P.P.Negulescu, Op.cît., pp.53-156.

oameni de învățămînt ș.a.m.d.) între ele stabilindu-se o dependență complexă, reciprocă nu de supra-ordonare ci de coordonare și interdependență^x.

Pornind de la aceasta convingere - care prezintă ca un postulat faptul că "în organizarea democratică a statelor moderne, partidele politice, spre a putea să guverneze, trebuie să reprezinte masa națională întreagă, tinzînd să satisfacă în proporții juste și legitime, potrivit cu cerințele solidarității sociale/.../toate interesele ei"¹ - nu i-a mai rămas decît să indice care pot fi aceste partide, după ce, pe celelalte, am văzut că le-a scos din competiție. Si o face, apelînd întâi la exemplele din străinătate (demersul este foarte interesant, pe de o parte, avînd profilul unei micro-istorii a partidelor din diverse țări, pe de altă parte, pentru că încercînd să integreze în istoria universală, istoria propriei țări, experiențe, stabilind unele analogii nu lipsite de interes) apoi la cele din România (le numește "unitare") oprindu-se pe larg la...

Partidul poporului, care înțelege "să reprezinte toate straturile națiunii și toate regiunile țării"². Nu stăruim asupra acestei pledoarii apologetice, deoarece considerăm demonstrația mai mult un deziderat decît o realitate. De aceeași factură (cu unele interesante puncte de vedere originale) este și doctrina lui M.Manoilescu^{xx}. Polemizînd și el cu doctrina socialistă, delimitînd deosebiriile dintre liberalismul clasic și neoliberalism el opiniază că, în România, partidele susceptibile de a reprezenta spiritul neoliberal sînt partidul poporului (Al. Averescu), partidul național (I.Maniu) și Partidul național democrat (N.Iorga). Face și el apologia primului, în care se gă-

x Apelează în această argumentare la tot ceea ce gîndirea economică oferă: Quesnay, Adam Smith, Rodbertus, Lassalle, Louis Blanc, K.Marx, V.Madgearu, Sombart, Durkheim, Gide ș.a., arătîndu-și afinitățile față de curentul solidarist (Op.cit., p.197-198)

1 Op.cit., p.195.

2 Op.cit., p.p.195-216.

xx În cazul lui este interesant de urmărit că evoluția gîndirii sale social-politice, încheiată în doctrină, parcurge un sinuos drum care începe în liberalism, ajunge în neoliberalism și sfîrșește într-un corporatism sui generis.

sea pe atunci înscris. Tratează o latură mai rar abordată în literatura genului, cea a raporturilor care trebuie să domnească între națiuni¹. După el, neoliberalismul pune într-un echilibru just idealurile deosebite ale popoarelor: "libertatea tuturor națiunilor și egala îndreptățire a națiunilor mari sau mici", o tendință de reintrare "în sinceritate și adevăr", care să ferească națiunile de aventuri, păstrându-le forțele pentru operele de construcție socială.

Explicându-și crezul neoliberal el conchide că "pentru ca să trăiască ca Stat civilizat, România are nevoie de aceea formă politică și socială care potențializează la maximum energiile sale"². Mai târziu, el găsește că cea mai potrivită organizare pentru realizarea acestui deziderat este organizarea corporatistă³ a statului nu în sensul unei dictaturi, nici în sensul fascist mussolinian printr-o lovitură de stat, ci pe calea unui nou regim constituțional (pe care îl explică în amănunte)^x.

În lucrarea "Le Siècle de Corporatisme" în care întreprinde elaborarea doctrinei corporatiste, el va reveni asupra acestei delimitări: "Orice imitație a fascismului se izbește de o lacună peremtorie. Fascismul de stil pur italian, presupune un Mussolini"⁴.

Noi nu vom stăruî în prezentarea concepțiilor sale. Există în literatura de specialitate o lucrare care face o radiografie amănunțită a lor⁵. Ceea ce dorim să subliniem este că ni se pare forțată și neconformă cu realitatea intențiilor sale așezarea doctrinei (și prin aceasta a personalității) sale sub semnul ideologiei fasciste, cum este tratată în istoriografia noastră actuală.

¹ M. Manoilescu, Neoliberalismul, "Arhiva pentru știință și reformă socială," 1923, pp.141-161.

² Op.cit., p.161.

³ M. Manoilescu, România Stat corporativ - de ce și cum trebuie transformat Statul nostru, 1933.

^x Tine să sublinieze această deosebire chiar la punctul 1 din programul Ligii național-corporatiste: Reforma corporativă nu cere o revoluție politică ca aceea din Italia, nu implică repetarea revoluției fasciste. (Gr.Zotta, N.Tulceanu, Op.cit., pp.19-28).

⁴ Op.cit., p.13.

⁵ G. Tască Liberalism, corporatism, intervenționism, 1938,

(Si Constituția din februarie 1938 cu întregul esafodaaj legis-
lativ al dictaturii regale a îmbrăcat forma unei organizări
totalitare, de tip corporatist, fără a avea un substrat ideolo-
gic fascist). Este o doctrină care în linii generale trebuie să
fie încadrată în curentul neoliberal, avînd caracterul unei
variante a acestuia. Curentul țărănist are, fără îndoială, în
Virgil Madgearu pe cel mai avizat reprezentant al său, din epo-
ca pe care o analizăm.

Concentrată într-o serie de studii, explicări ocazionale,
și lucrări sintetice, doctrina lui poate fi cunoscută din două
lucrări fundamentale: "Agrarianism, capitalism, imperialism" (1936) și
"Evoluția economiei/românești după războiul mondial" (1940). Distanța în
timp dintre aceste două lucrări trebuie luată în considerare
deoarece marchează o continuă metamorfozare care, dacă nu co-
rectează în toate articulațiile sale inițiala doctrină țărănis-
tă, operează o serie de reevaluări și, mai ales, abandonări.
Ferindu-ne de etichetări, credem că nu greșim dacă o caracteri-
zăm pe prima ca fiind prin excelență "țărănistă" iar pe a doua
ca oglindind rezultatul compromisului liberal-țărănist.

Ca și ceilalți teoreticieni din epocă, își desfășoară
întreaga concepție sub semnul unei continui polemici cu marxis-
mul. Un marxism care se dovedește a nu fi cunoscut de la sursă
ci adesea deformat de intermediarii care l-au invocat (de aici
desele referiri la St.Zeletin căruia Marx i-ar fi fost "dascăl")¹.
Ar fi greșit însă dacă am ridica această polemică antimarxistă
la rangul de esență a țărănismului deoarece, atunci cînd nevoi-
le demonstrației o cereau, el însăși apela la aceste teze.

La mereu amintita dezbatere a doctrinelor partidelor po-
litice (organizată de Institutul social român) prezentînd doc-
trina țărănistă², Madgearu tratează deseori partidele socialiste
și țărăniste (în accepțiunea lui, "muncitorești") alături, gă-
sindu-le o serie de trăsături comune: partide de clasă, cu un
ideal declarat ca urmărind "transformarea ordinii sociale".
Deosebirea dintre cele două constă, după el, în sensul dat evo-
luției economice și prognozei asupra viitorului social. La

1 V.Madgearu, Agrarianism, capitalism, imperialist, p.20.

2 V.Madgearu, Doctrina țărănistă, în Op.cit., pp.65-87.

socialiști, analiza conduce spre convingerea polarizării claselor fundamentale în burghezie și proletariat, ultimului revenindu-i misiunea de a transforma societatea capitalistă în societate socialistă; țărănismul (în general), mai ales în țările slab dezvoltate industrial (cazul nostru), afirmă că această polarizare nu este absolută și obligatorie. Că în țările cu un pronunțat caracter agrar, țărănimii îi revine misiunea de a transforma societatea, dându-i forma unui stat țărănesc, făcând posibilă evitarea dezvoltării pe cale capitalistă a agriculturii. Caută și găsește toate "virtuțile" acestei clase care o îndreptătesc să-și aroge această misiune (polemizând cu doctrinele socialistă, conservatoare și liberală care îi contestă această posibilitate).

Tipul reprezentativ ideal al țăranului în concepția țărănistă^{era} "țăranul independent"¹, muncitor exclusiv al ogorului său propriu. Susținând cu ardoare trăinicia și superioritatea micii gospodării țărănești, el considera că în agricultură nu acționează legea concentrării și centralizării capitalului ca în industrie: "...evoluția în agricultură duce cu o forță elementară către biruința exploatării mici..."² Evoluția economiei românești a infirmat această viziune romantică demonstrând caracterul pseudo-stiințific al ei.

O altă componentă a doctrinei lui constă în susținerea primatului agriculturii față de industrie, căreia îi era adăugat doar rolul de anexă al celei dintâi. El declara sentențios: "...afirm că condițiile de existență naturală ale țării noastre nu deschid perspective dezvoltării dintr-un stat agrar într-un stat industrial"³.

Si totuși, după doar câțiva ani (în condițiile în care erau evidente tendințele Germaniei hitleriste de a-și subordona sud-estul european transformându-l în anexă agrară și sursă de materii prime) Madgearu își va reconsidera acest intransigent punct de vedere, considerând procesul de industrializare ca "o tendință spre independența economică a statelor agrare, care se

1 V. Madgearu Agrarianism..., pp.40-41 și urm.

2 Idem, Doctrina țărănistă, p.69.

3 Agrarianism..., p.115.

străduiesc a deveni state agrare-industriale"¹. El va găsi o explicație teoretică generalizatoare în care încadrează această tendință: "...perioada economică mondială a făcut loc (după 1929 - n.n.) fazei naționalismului economic caracterizată prin biruința tendințelor autarhice" care s-au concretizat prin opoziția a două curente - "industrializarea țărilor agrare și reagrarizarea țărilor industriale" - expresie a unor "schimbări profunde în diviziunea internațională a muncii"².

În acest context "industrializarea țărilor agrare nu mai apare ca o metodă de expansiune internațională ci ca o expresiune a naționalismului economic, trezit la viață nouă de consecințele crizei mondiale"³.

Reevaluarea concepțiilor lui în această privință mai avea o explicație. Teoriile (pe care cu atâtă convingere le susținuse!) cu privire la soliditatea și avantajele gospodăriei țărănești "independente" se dovediseră utopice. Tabloul economic demografic și social pe care îl oferea România după 20 de ani de la reforma agrară nu era cel prevăzut de țărăniști⁴.

Iată de ce economistul și sociologul țărănist se apleacă mai mult spre studierea efectelor industrializării pentru a descifra în ce măsură ea poate favoriza procesul de intensificare a agriculturii și ce perspective poate ea oferi în această direcție⁵. El ajunge la concluzia că "țelul industrializării nu poate fi decât extinderea activității economice și mărirea productivității muncii naționale în vechile ramuri de producție, problema principală fiind cea a ramurilor de producție și a ierarhizării industrializării.

Și cu privire la capitalul străin concepția lui devine mai "liberală": "aportul de capital străin, atât de important în prima fază a formării sistemului industrial, mai puțin important în faza următoare (subl.ns.) rămâne ca un semn de întrebare, în împrejurările internaționale în devenire"⁶.

1 V. Madgearu, Germania și sud-estul Europei, în "Independența economică", nr. 4-6 din iulie-decembrie 1938, p. 11.

2 V. N. Madgearu, Evoluția economiei românești după războiul mondial, p. 23.

3 Idem, p. 24.

4 Vezi op.cit., capitolele "Suprapopulația agricolă", "Economia agricolă țărănească", pp. 25-92.

5 Op.cit., capitolul "Economia industrială" pp. 125-207.

6 Op.cit., p. 204.

Ou toate că face o analiză detaliată a tuturor fenomenelor economice, concluzia în ceea ce privește perspectivele României rămâne în continuare tributară concepțiilor sale inițiale: "...ordinea economică românească nu poate fi încadrată în sistemul capitalist"; "România a rămas un stat semi-capitalist cu o ordine economică social-agrară-țărănească". Și cum "forța dinamică primordială, care determină procesul de transformare al economiei românești este presiunea demografică rurală" trebuie să se caute în primul rând "transformarea structurală a agriculturii însăși" (analizează dar respinge, în acest context, eventualitatea colectivizării agriculturii, în schimb este atras de avantajele colaborării complementare deschise de acordul economic român-german din martie 1939!)¹

Atât sistemul doctrinar al lui V. Madgearu cât și îmbogățirea lui (în diverse compartimente) de către alți teoreticieni țărăniști (I. Mihalache, Ernest Ene, I. Răducanu, M. Ralea, Ed. Miron) este, sub raport teoretic, eclectic și contradictoriu. Ca expresie a unor interese de clasă, reprezintă o concepție burgheză în care își au ecou și unele deziderate mic-burgheze. În ipostaza de critic la adresa regimului politic existent și a P.N.L. el are o tentă democratică mic-burgheză. În ipostaza de susținător al statului burghez existent și al proprietății private - o categorică poziție burgheză. În ipostaza orientării antirevoluționare, antisocialiste - o evidentă postură reacționară. Prin uzitarea unor lozinci politicianiste menite să asigure sprijinul țărănimii în drum spre putere - un caracter superficial, demagogic.

Aceste contradictorii caracteristici și-au găsit oglindirea în evoluția reală a partidului, canalizându-i traiectoria tot mai pronunțată de la stînga spre dreapta. Curentul cu cea mai evidentă rezonanță în epocă a fost, după părerea noastră, curentul doctrinar socialist. Dacă pînă acum l-am analizat în continuitatea sa cu celelalte doctrine (ne permitem chiar să apreciem, într-un anume sens, marile servicii aduse de doctrinarii burghezi în popularizarea învățăturii marxiste, deși intențiile lor nu acost lucru vizau!) vom încerca în cele ce urmează să-l abordăm

1. Idem, p. 360, 361, 362, 364, 372.

de pe însăși baricadele lui. Vom exemplifica prin analiza sistemului elaborat de Serban Voinea, doctrinarul unanim recunoscut al P.S.D. Delimitându-și net concepțiile de cele ale antevorbitorilor săi (conservatori, liberali, țărănești, naționaliști etc.), în cunoscuta confruntare doctrinară organizată sub direcția lui D.Gusti, Serban Voinea a făcut, de la început, remarca ^{în}superiorității socialismului, ceea ce privește metoda de cercetare: "Nici liberalismul, nici țărănismul și nici una din doctrinele burgheze, n-au o metodă proprie de cercetare, n-au o filozofie a istoriei propriie lor; singur socialismul se călăuzește de o filozofie istorică proprie: concepția materialistă a istoriei"¹, marxismul apărut ca o știință intim legată de toate cuceririle științifice ale epocii.

El a dat un răspuns fără echivoc criticilor aduse la adresa marxismului, arătând că se pot comite greșeli de către marxist dar nu de marxism, de către cercetător, dar nu de metoda de cercetare, respingând ca deformante părerile care acreditează neglijarea, de către marxism, a factorilor ideologici, a rolului personalității în istorie ș.a.m.d.² Nu intrăm în amănuntele prezentării doctrinei marxiste de către autor. Ele ne sînt familiare. Ne oprim asupra unui aspect concret avansat de el, în polemica dezbaterei, pentru a putea puncta cîteva caracteristici ale ceea ce am putea numi marxismul ^{vechii} în varianta sa social-democrată. "Dar mai presus de obiecțiile aduse superiorității marelui exploatare, crizelor sau degenerării - argumente împotriva socialismului ajunse clasice - ni se aduce azi un argument hotărîtor: Rusia sovietică, Bolșevismul, credințele și metodele sale sînt identificate cu marxismul, iar rezultatele sale practice ne sînt înfățișate ca o supremă dovadă a utopiei socialiste"³. După el, bolșevismul rus, în încercarea sa de a trece direct din feudalism la socialism, este o tăgăduire categorică a marxismului, o revoluție socială izvorîită din nevoile agriculturii și țărănimii, o travestire a ideologiei sale primitive în formele socialismului marxist. "Nu din orientul înapoiat, ci din apusul industrial

1 Serban Voinea, Socialismul marxist și evoluția socială în

"Arhiva de studii și reformă socială, 1923, p.119.

2 Idem, p.131.

3 Idem, p.137.

așteptăm noi realizarea socialismului" de acolo unde clasa muncitoare "a atins un nivel intelectual îndeajuns de ridicat spre a face față tuturor problemelor"¹.

Teza este cunoscută. O repetă, de altfel, în lucrarea sa polemică la adresa concepției lui Șt. Zeletin: "De ^{unde} pînă aici, /pînă la revoluția bolșevică - n.n./ social-democrația română își întemeiasă așteptarea realizării socialismului pe o înfriure a Apusului condiționată în primul rînd de gradul dezvoltării economice, Lenin și Zinoviev afirmău dimpotrivă că socialismul țărilor înapoiate va fi rodul unei influențe răsăritene, de natură politică. De dezlegarea acestei probleme atîrnă înfrățirea viitoare a mișcării proletare din România"².

Descifrînd în lucrările lui Zeletin pronunțatul accent polemic împotriva lui Gherea ("cea mai eficace armă de luptă a social-democrației românești") autorul va combate de pe aceste poziții pe doctrinarul burghez, căutîndu-i și găsindu-i o serie de contradicții, inexactități, deformări ale marxismului și punctele vulnerabile ale sistemului său doctrinar. Și o face, după părerea noastră, cu argumente convingătoare.

Asupra unui punct este totuși de acord cu Zeletin: "orice politică menită a stînji, necum a împiedica, dezvoltarea capitalistă a țării, trebuie considerată ca reacționară/.../ Socialismul nu va putea fi realizat la noi, decît dacă dezvoltarea capitalistă a țării va crea elementele obiective și subiective indispensabile pentru aceasta"³. Dar de la această recunoaștere, la respectarea "îndrumărilor" lui Zeletin - spune Voinea - cum că nu e firesc ca proletariatul, respectiv partidul socialist, să lupte împotriva propriei burghezii este o mare ipocrizie care ar reedita trădarea generoșilor, renunțarea la acțiunea revoluționară proprie proletariatului. "Interesele ^{lor} ale burgheziei și proletariatului - n.n./ sînt armonice, numai atît timp cît e vorba de lupta împotriva elementelor anticapitaliste; în sinul capitalismului însuși, interesele lor sînt antagonice"⁴.

Pornind de la părerea că în Europa Centrală țărănia a asigurat victoria burgheziei asupra revoluției proletare, că

1 Op.cit., p.138

2 Șerban Voinea Marxism oligarhic. Contribuție la problema dezvoltării capitaliste a României, București, 1926, p.6.

3 Op.cit., p.215.

4 Op.cit., p.217.

muncitorimea are doar în proletariatul agricol un aliat credincios, Voinea consideră ca o preocupare teoretică de bază a socialismului găsirea mijloacelor de a face din țărănime un aliat al proletariatului.

"Dacă cu privire la viitor ne despart de țărăniști profunde deosebiri teoretice - spune el - în privința practicii politice imediate, ne aflăm în deplin acord. Ambele organizațiuni politice urmăresc înlăturarea sistemului oligarhic de guvernare". Increderea lui Voinea în această alianță politică era atât de puternică încât considera inevitabilă, necesară și obiectiv posibilă acțiunea de răsturnare a oligarhiei printr-o revoluție democratică¹ (Era în februarie 1926, când fuziunea P.T. cu P.N.R. nu fusese încă perfectată!)^x Aceleași preocupări în asigurarea alianței proletariatului cu țărănimea l-au animat și pe Lothar Rădăceanu când a scris în "Mișcarea socială" serialul de articole pe problema agrară² din care spicui (din motive de economie) câteva idei pline de semnificație:

"Soarta țărănimii este deci strâns legată de soarta muncitorimei din orașe și așa precum aceasta apără și sprijină lupta țărănimii, tot astfel și țărănimea trebuie să fie solidară cu lupta muncitorimei orașenești. Țărănimea nu va putea fi salvată decât prin biruința socialismului în țară și în străinătate". "Numai socialismul poate scăpa țările agrare din impasul mizeriei lor de azi".

"Rezultatele electorale ne demonstrează deci adevărul tezei noastre că în unirea muncitorilor și țăranilor stă singura

1 Op.cit., p.245-248.

x După 1928 dezamăgirea P.S.D. față de P.N.T. va fi adesea invocată: "Nu credeam ca național-țărăniștii să părăsescă atât de brusc punctul de vedere pe care l-au adoptat în anii de opoziție" (I. Horodniceanu, Social-democrația și partidul național-țărănesc în "Mișcarea socială" octombrie 1929, p.15).

"De ce opoziție dîrză?" este titlul unui articol semnat de Lothar Rădăceanu în aceeași revistă din noiembrie 1929. "Dacă național-țărăniștii și-au îndeplinit numai misiunea istorică pe care aveau în mod obiectiv, nu și pe aceea pe care ei și-o atribuiau singuri la întruniri... fiindcă această misiune nu este identică cu a noastră" (p.66).

2 Lothar Rădăceanu, "Din evoluția țărilor înapoiate" (I, II, III respectiv nr.4, 5, 11-12/1930), "Politica agrară practică în România" (nr.2-3/1931), "Perspectivele socialismului în țările agrare" (nr.8-9/1931), "Socializarea agriculturii țărănești" (nr.10-12/1932).

posibilitate de dezvoltare viguroasă a social-democrației^x.

Am explicat în capitolul precedent căror factori s-a datorat sciziunea politică a partidelor muncitorești, sciziunea reflectată și pe plan doctrinar. Nu mai revin, dar consider foarte necesară clarificarea principală a acestor aspecte în către istoriografia noastră.

În acest capitol al prezentării doctrinei "de autor" intenționăm să includem vreun purtător de cuvânt al P.C.P. deoarece, în cazul său suprapunerea și identificarea dintre doctrină și acțiunea partidului s-au manifestat permanent cu o coerență colectivă, oglindită în documentele sale programatice. Am fi dorit să prezentăm lucrările lui Lucreția Făvrășcanu dar cele pe care le-a publicat după 1944 nu pot fi incluse cronologic în schema doctrinelor interbelice¹. Am studiat și articolele sale din perioadă (cu prilejul discutării în secția noastră a unui volum pregătit pentru tipar de M.C.Stănescu), dar timpul nu ne-a permis analiza aprofundată a acestor scrieri, rezervându-ne tot pentru viitor acest demers, mai mult decât util, aber necesar.

x

x x

Cînd Dimitrie Gusti deschidea în cadrul Institutului Social Român seria celor 21 de prelegeri publice asupra doctrinelor politice, ținea să precizeze că metoda se practică de mult în alte țări și are ca principal scop "să devină un stimulent de gîndire politică" care să aibă misiunea nu de "a se direcționa și imperative cum să se conducă afacerile Statului" dar să explice cum și dacă se conduc bine aceste afaceri².

Au fost doctrinele politice din România la înălțimea acestei misiuni? Care, cît și cum și-au adus aportul la clarificarea și activizarea acțiunilor practice ale factorilor păstrători de destinele României?

Este ceea ce ne-am străduit să schițăm în prezentul raport, convinși fiind de utilitatea adîncirii acestei problematice complexe.

x Lothar Rădăceanu, în articolele amintite, prezintă regimul lui Ceșevic ca o formă de tranziție (asemănătoare regimului oligarhic de la noi!) de la societatea capitalistă spre cea socialistă, care ar trebui înlăturate printr-o autentică revoluție democratică (Similar cu concepția lui S.Voinea).

1 Vezi considerații privind aceste lucrări, în referatul nostru care analizează istoriografia marxistă privind dec.4 al sec.IX.

2 D.Gusti "Partidul politic", în "Revista pentru studii și reforma socială", 1923, pp.2-3.